

9A

**Research
Window frames
of Rotterdam**

Juni 2019,
Rotterdam

Maura Verkleij,
0909383

Major
Graphic Design

Minor
New Frontiers
Commercial Practice

Onderzoeksdocent
Deanna Herst

Ontwerpbegeleiders
Kimmy Spreeuwenberg
Irma Földényi

Willem de Kooning Academie
Blaak 10, 3011 TA Rotterdam

Afstudeerperiode:
Januari 2019 - juli 2019

Inleiding 8
Vraagstelling 14
Methode 16
Relevantie 18

**Rotterdamse wijken
en woningsoorten 20**
**Wijk weergaven en
observaties 28**
Algemene wijk conclusie 94

**Populaire cultuur en
groepsgedrag 100**

Conclusie 110
Positionering 116

Bijlage wijkcijfers 118
Bronnenlijst 130

Rotterdamse raamkozijnen

“Twaalf miljoen individualisten zijn we. Maar erg verdraagzaam. Dat moet wel, want we zijn zo kleinbehuisd. We wonen mannetje aan mannetje. Maar we willen toch graag op ons eigen zijn.”¹

56 jaar later is de teller aan inwoners opgelopen, zo ook het mannetje-aan-mannetje-wonen concept. Nederland is het rijtjeshuis-land bij uitstek: van de zeven miljoen woningen zijn vier miljoen rijtjeshuizen. Achter elkaar gezet hebben ze een lengte van 16.000 kilometer, dat wil zeggen: van Amsterdam naar Beijing en terug.² We zijn er niet alleen goed in, maar ook nog eens de beste. Uit driejaarlijks woononderzoek van het CBS blijkt dat Nederland met stip op nummer één staat, gevolgd door het Verenigd Koninkrijk en Ierland.³

Zelf groeide ik op in een dorp met veel lange rijen aan rijtjeshuizen. Het bij elkaar naar binnen kijken fenomeen, wie kent het niet. In één opzicht een beeld van de bewoner. Het fascineert mij hoe de identieke huizen zich onderscheiden door de decoratie in de raamkozijnen. Van royaal versierde vensterbanken tot verpieterde plantjes in een hoekje. Als ware het de visitekaartjes van de bewoners. Ook bij buitenlanders blijft het verschijnsel niet onopgemerkt: “Curious about the neighbours decor or sense of style? Want to know what Jaap and his family are eating for dinner? You can find the answers to all your questions and much, much more behind Dutch people’s naked, street-level apartment

windows.”⁴ Het fenomeen wordt bevestigd door sociologe Mira Peeters-Bijlsma. Zij deed onderzoek naar zaken welke immigranten ‘typisch Nederlands’ vinden. Als grote winnaar kwam ‘grote ramen zonder gordijnen’ uit de bus.⁵

Het is dus een typisch kenmerk van gemeenschappelijk Nederlands woongedrag, maar hoe is dit verschijnsel ontstaan? Het onderzoek *De sociale geschiedenis van het gordijn* door Thera Wijsenbeek-Olthuis geeft antwoord.⁶ Wijsenbeek-Olthuis onderzocht in haar onderzoek boedellijsten uit de Gouden Eeuw en concludeerde dat rond 1660 de raamgordijnen doordrongen tot de Hollandse steden. “De raamgordijnen bevonden zich bijna uitsluitend aan de voorkant van het huis, en wel op de benedenverdieping. Het is onwaarschijnlijk dat de functie van dit decoratietextiel bestond uit het afschermen van de privéwereld; houten luiken sluiten immers nieuwsgierige blikken veel beter af. Aangezien alleen de fraaiste kamers van de woonhuizen gordijnen kregen, kan men veronderstellen dat het juist de bedoeling was dat het voorbijgangers zou opvallen en dat zij naar binnen keken” aldus Wijsenbeek-Olthuis.⁷ Open gordijnen als resultaat van gestegen welvaart. Met daar achter zichtbaar de mooiste meubelstukken, plateel, schilderijen en andere exotische curiosa toonden zo de welvaart van de bewoner aan voorbijgangers. Waarom houdt men het fenomeen vandaag de dag nog in stand? ►

INLEIDING

Tabel 2 Wat als 'typisch Nederlands' genoemd wordt, vóór en na migratie (meest genoemde zaken)				
Rangvolgorde van de genoemde zaken vóór migratie	Aantal keren genoemd vóór migratie	Genoemde zaken na migratie	Aantal keren genoemd na migratie	Verschil ná migratie - vóór migratie
Grote ramen zonder gordijnen	45	Zuinig	53	+ 44
Vriendelijk	37	Open	49	+ 13
Open	36	Vriendelijk	45	+ 8
Inrichting van de huizen	32	Tolerant	42	+ 17
Tolerant	25	Overlegcultuur	35	+ 32
Architectuur	25	Anti-Duits	32	+ 10
Kleine huizen	25	Ontspannen	30	+ 13
Landschap	24	Architectuur	28	+ 3
Anti-Duits	22	Ongecomplieerd	27	+ 27
Fietsen	18	Handelsgeest	24	+ 16
Ontspannen	17	Grote ramen	11	- 34
Zuinig	9	zonder gordijnen		
Handelsgeest	8	Fietsen	10	- 8
Overlegcultuur	3	Kleine huizen	7	- 18
Ongecomplieerd	0	Landschap	6	- 18
Totaal aantal genoemde zaken vóór migratie	1044	Totaal aantal genoemde zaken na migratie	1583	+ 539

Afbeelding 1) Peeters-Bijlsma, Mira. Migrantenstudies, 2006, jaargang 22, tabel 2, pp. 69-85

"Grote ramen zonder gordijnen": Nederland door de ogen van Duitse immigranten.

Afbeelding 2) © Nationaal Archief, Collectie Spaarnestad, Jan van Eyk.

INLEIDING

In het artikel *Calvinisme beperkt vrije keuze en zelfbeschikking* legt Boris van der Ham (voormalig D66 politicus) een link met het calvinisme: “In de 19de en de 20ste eeuw transponeerde het calvinisme haar theologische predestinatieleer naar een politieke variant. Ze pleitte voor strenge wetten tegen zedenverval. In deze tijd stond Nederland bekend als ‘bedaarde natie’, een apotheose van de kleingeestige maatschappij, waarin huishoudens de gordijnen expres ’s avonds openhielden om te tonen dat ze niets zondigs deden. Pas in de jaren zestig kwam hier een einde aan. Seksualiteit, de emancipatie van homo’s, drugs, euthanasie en abortus werden sindsdien in grote openheid besproken. Zo groot, dat het zelfs iets calvinistisch had. Waar in andere landen ‘zonden’ oogluikend werden toegestaan, werden hier de gordijnen juist nog wijder opengetrokken.”⁸

Het raamkozijn is vandaag de dag nog steeds onderdeel van gemeenschappelijk Nederlands woongedrag. In De woonplaats als gemeenplaats gaan André Buys (specialist op het gebied van demografie, bevolkingsdynamiek en woonwensen) en Jan van der Schaer (onderzoeker en hoogleraar op het gebied van volkshuisvesting) in op het Nederlandse woongedrag.⁹ Zo schrijven zij: “Mensen besteden geld, ziel en zaligheid in woning en tuin en ontlenen daar deels hun identiteit aan. Samen met hun buren hebben ze een collectief belang dat nieuwkomers zich conformeren aan het sociale karakter van het woonmilieu en dat anderen worden buitengesloten.” Het boek is geschreven in 2004, wordt ons woongedrag vandaag de dag nog steeds door de woonomgeving beïnvloed, en ontlenen we er daarnaast ook nog steeds een stukje identiteit aan? Door middel van het fotograferen van raamkozijnen onderzoek ik of deze gedachtegang tot op vandaag nog actueel is.

Ik doorkruis Rotterdam, van arm tot rijk, van allochtoon tot autochtoon. Van statige lanen, hoge flats tot dichtbebauwde arbeiderswijken om hier een antwoord op te krijgen. Van de Wielewaal tot aan Hillegersberg. Ik neem de wijken welke groots verschillen op gebied van etniciteit, huishoudinkomen en leeftijdsklasse als startpunt van mijn onderzoek. Daarnaast is Rotterdam de stad waar na de oorlog het schrijnende woningtekort in hoog tempo tegen lage kosten werd opgeheven. Wijken met betaalbare woningen als uitgangspunt. Een samenkomst van uniforme bouw en zo een interessant platform voor mijn project. Met het raamkozijnen project onderzoek ik hoe we te midden van onze uniforme huizen toch de drang hebben om een eigen identiteit te bewaren. Vormgegeven door middel van de items in ons raamkozijn. Kan ik tijdens het vastleggen van de raamkozijnen patronen herkennen op het gebied van groepsidentiteit in de Rotterdamse wijken? Een fotografisch tijds- en stadsbeeld als resultaat.

⁸ Henstra, Bert (regie, producent). Carmiggelt, Simon (scenario, voice-over). Kooistra, Anton (scenario). Alleman. (1963).

⁹ Hulman, Bernard en Kramer, Luuk. *Het rijtjes huis: De geschiedenis van een oer-Hollands fenomeen*. (2013). Nieuw Amsterdam.

¹⁰ Centraal Bureau statistiek. *WoonOnderzoek Nederland*. 2015. Geraadpleegd op 23 mei 2019: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2016/14/vier-op-de-tien-huishoudens-wonen-in-een-rijtjes huis>

¹¹ Geske, Colleen. *Stuff Dutch People Like: NO. 8: Not Owning Curtains*. 2010. Geraadpleegd op 20 mei 2019: <https://stuffdutchpeoplelike.com/2010/11/no-8-not-owning-curtains/>

¹² Peeters-Bijlsma, Mira. *Migrantenstudies*, 2006, jaargang 22, nummer 2, pp. 69–85 “Grote ramen zonder gordijnen”: Nederland door de ogen van Duitse immigranten.

¹³ Wijzenbeek - Oithuis, Thera. *Ons soort mensen: Levensstijlen in Nederland*. 1997. Hoofdstuk: *De sociale geschiedenis in het gordijn*. pg. 76-92.

¹⁴ Remijnse, Sven. *Gluren bij de buren: woonkamer is niet een etalage*. 2018. Algemeen Dagblad geraadpleegd op 15 mei: <https://www.ad.nl/wonen/gluren-bij-de-buren-woonkamer-is-net-een-etalage-a626c006/>

¹⁵ Van der Ham, Boris. *Calvinisme beperkt vrije keuze en zelfbeschikking*. NRC Handelsblad. 15 januari 2019. Geraadpleegd op 2 juni 2019: <https://www.nrc.nl/nieuws/2009/01/15/calvinisme-beprekt-vrije-keuze-en-zelfbeschikking-1f669025-at365287>

¹⁶ Duyvendak, Jan Willem en Hurenkamp, Menn. *Kiezen Voor De Kudde: Lichte Gemeenschappen En De Nieuwe Meerderheid*. Van Gennep, 2004.

Hoe kan ik fotografie inzetten om patronen te herkennen op het gebied van groepsidentiteit in de Rotterdamse wijken?

Mijn onderzoeksvraag beantwoord ik door middel van de volgende subvragen:

Rotterdamse wijken en woningsoorten
Welke wijken en woningsoorten zijn geschikt voor mijn project?

Wijk weergaven en observaties
Wat zijn de verschillen en overeenkomsten binnen een wijk wat betreft de inrichting van het raamkozijn?

Algemene wijk conclusie
Wat zijn de verschillen en overeenkomsten tussen wijken wat betreft de inrichting van het raamkozijn?

Groepsgedrag en populaire cultuur
Waarom staan bepaalde decoratie elementen in veel raamkozijnen?

Stap 1. Geschikte wijken en woningsoorten.

Voor mijn fotografische onderzoek wil ik een gevarieerde mix van de wijken vastleggen. Op deze manier kan ik onderzoeken of het type wijk invloed heeft op de inrichting van het raamkozijn. Daarom kies ik wijken aan de hand van cijfers op het gebied van etniciteit, huishoudinkomen en leeftijdsklasse. Daarnaast zal niet elke type woning geschikt zijn voor mijn onderzoek. In de eerste subvraag beschrijf ik over welke woningsoorten geschikt zijn. Als de woningsoorten en wijken geselecteerd zijn ga ik naar stap twee.

Stap 2. Fotograferen van de raamkozijnen in de gekozen wijken.

Om de verschillen en overeenkomsten binnen een wijk op het gebied van de inrichting van het raamkozijn te ontdekken leg ik de raamkozijnen door middel van fotografie vast. Ik fotografeer de raamkozijnen welke een voorbijganger ook kan zien. Staat er bijvoorbeeld een auto of heg voor het raam, dan sla ik dat raamkozijn over. De raamkozijnen plaats ik vervolgens per wijk in rijen naast elkaar. Op deze manier ontstaat een overzichtelijk beeld van alle raamkozijnen waardoor ik de volgende subvraag kan beantwoorden: Wat zijn de verschillen en overeenkomsten binnen een wijk wat betreft de inrichting van het raamkozijn?

Stap 3. Het observeren van de wijk weergeven

Per wijk voeg ik een korte introductie over de wijk, de cijfers op gebied van etniciteit, huishoudinkomen en leeftijdsklasse en de gefotografeerde raamkozijnen bij elkaar. Op deze manier komt een profiel per wijk tot stand. Aan de hand van de observaties per wijk (stap 2) en de gevormde wijk weergaven kan ik de subvraag: "Wat zijn de verschillen en overeenkomsten tussen wijken wat betreft de inrichting van het raamkozijn?" beantwoorden.

Stap 4. Verdieping

De conclusies van de wijken helpen mij bij het herkennen van patronen op het gebied van groepsidentiteit. Om de patronen, welke ik dan ontdekt zal hebben, te begrijpen verdiep ik mij aan de hand van bronnen op de desbetreffende patronen.

Stap 5. Conclusie

Aan de hand van de subvragen en bovengenoemde stappen kan ik mijn onderzoeksvraag "Hoe kan ik fotografie inzetten om patronen te herkennen op het gebied van groepsidentiteit in de Rotterdamse wijken?" beantwoorden.

Stap 6. Fotoserie

De patronen welke ik terugzie in het raamkozijn resulteren tot een fotoserie. Deze fotoserie wordt mijn eindwerk op de afstudeershow.

RELEVANTIE

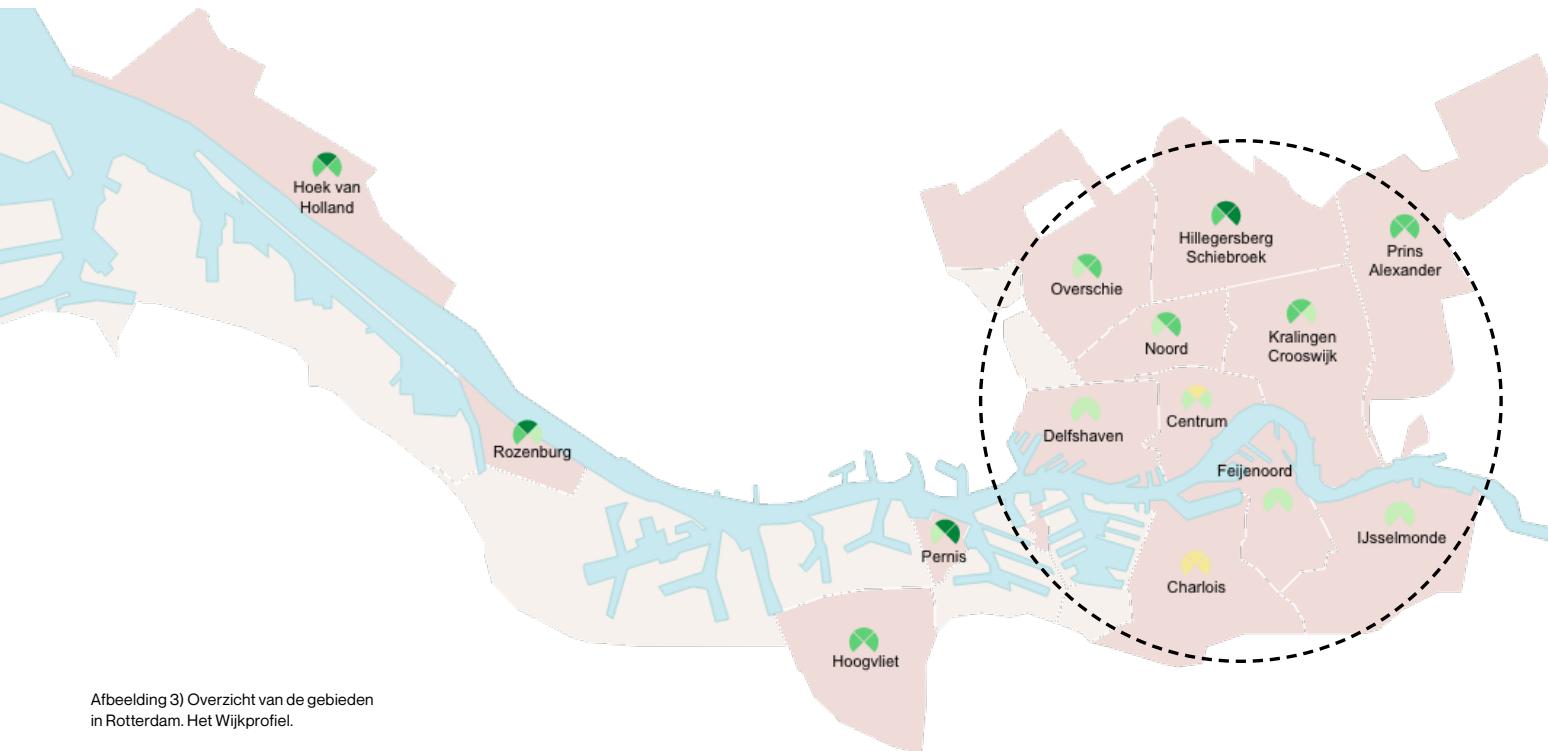
Door middel van de gefotografeerde raamkozijnen per wijk breng ik een Rotterdams stads- en tijdsbeeld tot stand. Raamdecoratie als weerspiegeling van de tijdgeest. Daarnaast toont mijn uiteindelijke raamkozijnen fotoserie de werking van groepsidentiteit.

Rotterdamse wijken en woningsoorten

Welke wijken en woning-soorten zijn geschikt voor mijn project?

Wijken

Rotterdam is de stad van de grote tegenstellingen: arm-rijk, allochtoon-autochtoon.¹⁰ Daarom kies ik voor een gevarieerde mix aan wijken waar ik de raamkozijnen fotografeer. Op deze manier kan ik onderzoeken of het type wijk invloed heeft op de inrichting van het raamkozijn. De stad bestaat uit 14 gebieden en 71 wijken. Het onderzoek focust zich op de tien gebieden rond het centrum (zie afbeelding 3). Aan de hand van cijfers op gebied van gemiddeld besteedbaar huishoudinkomen (gestandaardiseerd), etniciteit en leeftijdsklasse koos ik twaalf gevarieerde wijken uit (1 à 2 wijken per gebied). De cijfers zijn afkomstig van het Rotterdams Wijkprofiel.¹¹ Deze verzamelde ik in de bijlage aan het einde van dit document.

Hoe kwam een gevarieerde set aan wijken tot stand? Ik selecteerde vier wijken met een laag besteedbaar huishoudinkomen, vier wijken met een gemiddeld besteedbaar huishoudinkomen en vier wijken met een hoog besteedbaar huishoudinkomen (zie grafiek 2 in bijlage). Bij de wijken Het Lage Land en Hillegersberg-Noord zijn er relatief veel inwoners 65 jaar en ouder. Bij de andere wijken is de grootste groep inwoners 15 tot 64 jaar. Daarnaast zijn er vijf wijken waarvan de grootste groep inwoners allochtoon is en zeven wijken waarvan grootste groep inwoners autochtoon is. Op deze manier werd een selectie van twaalf wijken gevormd welke verschillen op gebied van (gestandaardiseerd) huishoudinkomen, etniciteit en leeftijdsklasse.

Blijdorp (Noord)

Hoog besteedbaar huishoudinkomen.
De grootste groep inwoners is autochtoon (71%).

Bloemhof (Feijenoord)

Laag besteedbaar huishoudinkomen.
De grootste groep inwoners is allochtoon (76%).

Het Lage Land (Prins Alexander)

Gemiddeld besteedbaar huishoudinkomen.
De grootste groep inwoners is autochtoon (62%) en er zijn relatief veel inwoners 65 jaar en ouders (24%).

Hillegersberg-Zuid (Hillegersberg-Schiebroek)

Hoog besteedbaar huishoudinkomen.
De grootste groep inwoners is autochtoon (77%).

Hillegersberg-Noord (Hillegersberg-Schiebroek)

Hoog besteedbaar huishoudinkomen.
De grootste groep inwoners is autochtoon (72%) en er zijn relatief veel inwoners 65 jaar en ouders (27%).

Nieuwe Westen (Delfshaven)

Laag besteedbaar huishoudinkomen.
De grootste groep inwoners is allochtoon (68%).

Kralingen Oost (Kralingen-Crooswijk)

Hoog besteedbaar huishoudinkomen.
De grootste groep inwoners is autochtoon (66%).

Lombardijen (IJsselmonde)

Gemiddeld besteedbaar huishoudinkomen.
De grootste groep inwoners is allochtoon (55%).

Oude Westen (Centrum)

Laag besteedbaar huishoudinkomen.
De grootste groep inwoners is allochtoon (70%).

Overschie (Overschie)

Gemiddeld besteedbaar huishoudinkomen.
De grootste groep inwoners is autochtoon (73%).

Rubroek (Kralingen-Crooswijk)

Gemiddeld besteedbaar huishoudinkomen.
Een samenkomst van autochtoon (45%) en allochtoon (55%).

Wielewaal (Charlois)

Laag besteedbaar huishoudinkomen.
De grootste groep inwoners is autochtoon (66%).

Woningsoorten

In Rotterdam zijn veel verschillende woningtypes. De databank op de website van de Gemeente Rotterdam geeft inzicht in de verschillende woningtypes.¹² In deze databank staan de volgende woningsoorten vermeld: eengezinswoning, benedenwoning, beletage/souterrain, vrije bovenwoning, etagewoning, onvrije etagewoning, portiekwoning zonder lift, galerijwoning zonder lift en de portiek-/galerijwoning met lift.

Ik kies voor twee soorten woningen: de eengezinswoning (rijtjeshuizen, twee-onder-een-kapwoningen en vrijstaande huizen) en de benedenwoning (een appartement op de begane grond in een gebouw met meer woonlagen). Dit zijn de enige woningen die op de begane grond staan en waarbij de voordeur op straat uitkomt. Ik kies voor deze twee woningsoorten omdat de ramen zich over het algemeen op een hoogte bevinden waarbij je makkelijk naar binnen kijkt, de voorbijgangers zien wat de bewoner in hun vensterbanken hebben uitgestald. Zie grafiek 1 in bijlage voor de cijfers per wijk op het gebied van eengezins- en benedenwoningen.

Afbeelding 3) Het Rijtjeshuis: De Kieffoek van architect J.J.P. Oud. Bloemhof, Rotterdam. Luuk Kramer.

¹⁰ Een Vandaag. Rotterdam in cijfers. 2017. Geraadpleegd op 23 mei 2019: <https://eenvandaag.avrotros.nl/item/rotterdam-in-cijfers/>

¹¹ Het Wijkprofiel, de thermometer van de stad, geeft aan hoe de gebieden en wijken ervoor staan op sociaal- en fysiek gebied en veiligheid. Meetbare cijfers gecombineerd met de stem van de bewoners. <https://wijkprofiel.rotterdam.nl/nl/2018/rotterdam>. De cijfers welke het Wijkprofiel gebruikt zijn afkomstig uit verschillende bronnen:

De cijfers op het gebied van huishoudinkomen zijn afkomstig uit het Regionaal inkomensoronderzoek. Regionaal Inkomensoronderzoek (RIO; CBS); bewerking OBI (2018).

De cijfers op het gebied van etniciteit en leeftijdsklasse zijn afkomstig uit de Gemeentelijke Basisadministratie. Gemeentelijke Basisadministratie (GBA); bewerking OBI (2018).

¹² In de databank (<https://rotterdam.buurtmonitor.nl/jive>) kan je statistieken over verschillende thema's samenstellen. Ik koos voor het thema woningtypes Rotterdam. De cijfers op gebied van woningtypes zijn afkomstig uit: WoningBevolkingsOnderzoeksBestand (WBOB) 2017.

Wijk weergaven

Op de volgende pagina's komen de wijkweergaven en bijhorende observaties aanbod. Een wijk weergave bestaat uit een kort stukje tekst over de desbetreffende wijk in combinatie met de raamkozijn foto's, cijfers (etniciteit, huishoudinkomen en leeftijdsklasse) en een opsomming van observaties wat betreft de inrichting van het raamkozijn. Op deze manier komt een profiel per wijk tot stand.

- **Blijdorp (Noord)**
- **Bloemhof (Feijenoord)**
- **Het Lage Land (Prins Alexander)**
- **Hillegersberg-Zuid (Hillegersberg-Schiebroek)**
- **Hillegersberg-Noord (Hillegersberg-Schiebroek)**
- **Nieuwe Westen (Delfshaven)**
- **Kralingen Oost (Kralingen-Crooswijk)**
- **Lombardijen (IJsselmonde)**
- **Oude Westen (Centrum)**
- **Overschie (Overschie)**
- **Rubroek (Kralingen-Crooswijk)**
- **Wielewaal (Charlois)**

Introductie

Statige singels, rustige straten en het Vroesenpark. Niet voor niets is de wijk Blijdorp sinds 2014 aangewezen als beschermd stadsgezicht. Veel jonge stellen kiezen ervoor een huis te kopen in Blijdorp. Het gemiddelde inkomen van de wijk is het hoogste in het gebied van Noord.

Huishoudinkomen

De grootste groep huishoudens in Blijdorp heeft een gemiddeld inkomen (42%). In verhouding tot de rest van Rotterdam zijn er relatief veel huishoudens met een hoog inkomen (29% tegenover 16%).

Leeftijdsklasse

De grootste groep inwoners in Blijdorp is 15 tot 65 jaar (75%).

Etniciteit

De grootste groep inwoners in Blijdorp is autochtoon (71%).

Blijdorp (Noord)

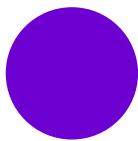
Blijdorp (Noord)

In Blijdorp kan je bij 18 van de 23 raamkozijnen niet tot amper naar binnen kijken. Toch worden er voor de gordijnen (of rolgordijnen, luxaflex en lamellen) wel decoratie elementen geplaatst. Zo zijn er 9 raamkozijnen met planten, 4 met beeldjes, 2 met lantarens, 2 glas in lood elementen, 2 vazen, 1 kunstplant, 1 Engelse woord (welcome), 1 dier (kat), 1 decoratiestok, 1 met politiek affiches (dierenactivist), 1 verzameling (whiskey flessen en bijhorende verpakningsdozen) en 2 voetbalsupporters (zie KNVB Eredivisie Feyenoord kampioensschaal en het Feyenoord bordje bij de alcohol flessen verzamelaar).

Totaal aantal raamkozijnen	22
Ramkozijnen met	
Planten	9
Kunstplanten	1
Ramstickers	3
Geen optie om naar binnen te kijken	18
Dieren	1
Beeldjes	4
Lantarens	2
Politieke affiches	1
Engelse woorden	1
Decoratiestok	1
Verzamelingen*	1
Glas in lood	2
Geloofsovertuigingen	0
Pasgeboren baby	0
Aan het verbouwen	0
Vazen	2
Pas op voor de hond	0
Lampen	0
Roedeverdeling	0
Gekleurd vlak	0
Fotolijstjes	0
Boten	0
Rolluik	0
Voetbalsupporters	2
Kandelaar met kaars	0
Hartjes	0

*Meer dan 10 dezelfde objecten

Introductie

Deze wijk ontstond aan het begin van de vorige eeuw toen de Rotterdamse havens groeiden en er grote vraag was naar nieuwe arbeidskrachten. Door de vele migratiebewegingen in de afgelopen eeuw, is de wijk een multicultureel geworden met meer dan 150 verschillende nationaliteiten. Van de 14.000 inwoners heeft ongeveer 70% een andere culturele achtergrond. De wijk is dichtbebauwd en dichtbevolkt.

Huishoudinkomen

De grootste groep huishoudens in de Bloemhof heeft een laag inkomen (71%).

Leeftijdsklasse

De grootste groep inwoners in de Bloemhof is 15 tot 65 jaar (71%).

Etniciteit

De grootste groep inwoners in de Bloemhof is allochtoon (76%).

Bloemhof (Feijenoord)

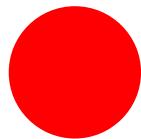
Bloemhof (Feijenoord)

In de Bloemhof kan je bij 27 van de 37 raamkozijnen niet tot amper naar binnen kijken. Toch worden er voor de gordijnen (of rolgordijnen, luxaflex en lamellen) wel decoratie elementen geplaatst. Zo zijn er 12 raamkozijnen met planten, 10 met kunstplanten, 4 met beeldjes, 3 met lantarens, 10 met Engelse woorden (Welcome, Home, Love en Sweet love), 3 met een decoratiestok, 3 met glas in lood elementen, 1 met een geloofsovertuiging (Eid Mubarak, ik fotografeerde op de dag van het Suikerfeest in de Bloemhof), 1 met een pasgeboren baby (meisje), 1 welke hoogstwaarschijnlijk aan het verbouwen is (kranten voor het raam), 8 met vaasjes, 1 pas op voor de hond bordje, 1 met lampen en 1 roedeverdeling.

Totaal aantal raamkozijnen	37
Ramkozijnen met	
Planten	12
Kunstplanten	10
Ramstickers	2
Geen optie om naar binnen te kijken	27
Dieren	0
Beeldjes	4
Lantarens	3
Politieke affiches	0
Engelse woorden	10
Decoratiestok	3
Verzamelingen*	0
Glas in lood	3
Geloofsovertuigingen	1
Pasgeboren baby	1
Aan het verbouwen	1
Vazen	8
Pas op voor de hond	1
Lampen	1
Roedeverdeling	1
Gekleurd vlak	0
Fotolijstjes	0
Boten	0
Rolluik	0
Voetbalsupporters	0
Kandelaar met kaars	0
Hartjes	10

*Meer dan 10 dezelfde objecten

Introductie

Een succesvolle naoorlogse wijk en gewild woongebied. Door het bombardement was de behoefte aan nieuwe woningen groot. Het Lage Land is één van de tien wijken die tussen 1950 en 1975 daarom zijn gebouwd. Het Lage Land wordt gekarakteriseerd door de combinatie van laag-, middelhoog en hoogbouw met veel open groene ruimes.

Huishoudinkomen

De grootste groep huishoudens in Het Lage Land heeft een laag (45%) tot midden (40%) inkomen.

Leeftijdsklasse

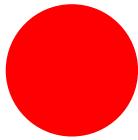
De grootste groep inwoners in Het Lage Land is 15 tot 65 jaar (64%). In verhouding tot de rest van Rotterdam zijn er relatief veel inwoners 65 jaar en ouder (24% tegenover 15%).

Etniciteit

De grootste groep inwoners in Het Lage Land is autochtoon (62%).

Het Lage Land (Prins Alexander)

Het Lage Land (Prins Alexander)

In Het Lage Land kan je bij 18 van de 40 raamkozijnen niet tot amper naar binnen kijken. Toch worden er voor de gordijnen (of rolgordijnen, luxaflex en lamellen) wel decoratie elementen geplaatst. Zo zijn er 18 raamkozijnen met planten, 4 met kunstplanten, 6 met beeldjes, 6 met lantarens, 1 met een Engelse woord (Home), 2 met een decoratiestok, 2 welke hoogstwaarschijnlijk aan het verbouwen zijn (kranten voor het raam en een met een lege woonkamer, een stoffig raam en een trap in het midden van de woonkamer), 11 met vaasjes, 1 pas op voor de hond bordje, 4 met lampen, 3 met een roedeverdeling, 1 met een volledig gekleurd vlak (blauw rolgordijn), 2 met fotolijstjes, 3 met kandelaar en kaars, 1 met een hartje.

Totaal aantal raamkozijnen	40
Ramkozijnen met	
Planten	18
Kunstplanten	4
Ramstickers	0
Geen optie om naar binnen te kijken	18
Dieren	0
Beeldjes	6
Lantarens	6
Politieke affiches	0
Engelse woorden	1
Decoratiestok	2
Verzamelingen*	0
Glas in lood	0
Geloofsovertuigingen	0
Pasgeboren baby	0
Aan het verbouwen	2
Vazen	11
Pas op voor de hond	1
Lampen	4
Roedeverdeling	3
Gekleurd vlak	1
Fotolijstjes	2
Boten	0
Rolluik	0
Kandelaar met kaars	3
Hartjes	1

*Meer dan 10 dezelfde objecten

Introductie

Hillegersberg-Zuid kent zeven onderling sterk van karakter verschillende buurten. Veel woningen dateren uit de jaren '20/'30 van de vorige eeuw. Ze hebben gemeen dat bewoners er zowel vlakbij de stad als bij natuur wonen.

Huishoudinkomen

De grootste groep huishoudens in Hillegersberg-Zuid heeft een midden (40%) tot hoog (30%) inkomen in vergelijking tot de rest van Rotterdam.

Leeftijdsklasse

De grootste groep inwoners in Hillegersberg-Zuid is 15 tot 65 jaar (70%).

Etniciteit

De grootste groep inwoners in Hillegersberg-Zuid is autochtoon (77%).

Hillegersberg-Zuid (Hillegersberg-Schiebroek)

Hillegersberg-Zuid (Hillegersberg-Schiebroek)

In Hillegersberg-Zuid kan je bij 25 van de 32 raamkozijnen niet tot amper naar binnen kijken. Er worden voor de gordijnen (of rolgordijnen, luxaflex en lamellen) af en toe decoratie elementen geplaatst. Zo zijn er 10 raamkozijnen met planten, 3 met beeldjes, 2 glas in lood elementen, 2 met vazen, 1 pas op voor de hond bordje, 1 met lampen, 2 met een volledig gekleurd vlak (rode luxaflex en een groene raamsticker), 1 met een boot, 3 rolluiken en 1 met kandelaar en kaars.

Totaal aantal raamkozijnen	32
Raamkozijnen met	
Planten	10
Kunstplanten	0
Raamsticker	3
Geen optie om naar binnen te kijken	25
Dieren	0
Beeldjes	3
Lantarens	0
Politieke affiches	0
Engelse woorden	0
Decoratiestok	0
Verzamelingen*	0
Glas in lood	2
Geloofsovertuigingen	0
Pasgeboren baby	0
Aan het verbouwen	0
Vazen	2
Pas op voor de hond	1
Lampen	1
Roedeverdeling	0
Gekleurd vlak	2
Fotolijstjes	0
Boten	1
Rolluik	3
Kandelaar met kaars	1
Voetbalsupporters	0
Hartjes	0

*Meer dan 10 dezelfde objecten

Introductie

Een water- en lommerrijke wijk met onder meer de beeldbepalende Bergse Voor- en Achterplas. Tussen deze twee plassen is de Straatweg te vinden. Langs deze straat staan fraaie historische panden, monumentale herenhuizen en villa's. In de wijk staan ook lage flats afgewisseld met eengezinswoningen.

Huishoudinkomen

De grootste groep huishoudens in Hillegersberg-Noord heeft een laag inkomen (38%). In verhouding tot de rest van Rotterdam zijn er relatief veel huishoudens met een hoog inkomen (32% tegenover 16%).

Leeftijdsklasse

De grootste groep inwoners in Hillegersberg-Noord is 15 tot 65 jaar (57%). In verhouding tot de rest van Rotterdam zijn er relatief veel inwoners 65 jaar of ouder (27% tegenover 15%).

Etniciteit

De grootste groep inwoners in Hillegersberg-Noord is autochtoon (72%).

Hillegersberg-Noord (Hillegersberg-Schiebroek)

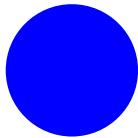

Bij 3 van de 10 raamkozijnen kan men niet tot amper naar binnen kijken. Er zijn 6 raamkozijnen met planten, 3 met kunstplanten, 2 met beeldjes, 1 glas in lood elementen, 5 met vazen en 1 met kandelaar en kaars.

In Hillegersberg-Noord fotografeerde ik in verhouding tot de andere wijken minder raamkozijnen. Dit omdat bij veel huizen het raamkozijn niet op ooghoogte zichtbaar is. De voorbijgangers zien op deze manier niet wat de bewoner in de vensterbanken heeft uitgestald. Daarom werden deze raamkozijnen niet gefotografeerd.

Totaal aantal raamkozijnen	10
Ramkozijnen met	
Planten	6
Kunstplanten	3
Ramstickers	0
Geen optie om naar binnen te kijken	3
Dieren	0
Beeldjes	2
Lantarens	0
Politieke affiches	0
Engelse woorden	0
Decoratiestok	0
Verzamelingen*	0
Glas in lood	1
Geloofsovertuigingen	0
Pasgeboren baby	0
Aan het verbouwen	0
Vazen	5
Pas op voor de hond	0
Lampen	0
Roedeverdeling	0
Gekleurd vlak	0
Fotolijstjes	0
Boten	0
Rolluik	0
Kandelaar met kaars	1
Voetbalsupporters	0
Hartjes	0

*Meer dan 10 dezelfde objecten

Introductie

Het Nieuwe Westen is een bijzondere mix van wonen met grootstedelijke allure én typische volksbuurten. In de wijk liggen zowel de statige Heemraadsingel als de ongedwongen Puppenstraat. Het Nieuwe Westen is de grootste van de Delfshavense wijken.

Huishoudinkomen

De grootste groep huishoudens in het Nieuwe Westen heeft een laag inkomen (61%).

Leeftijdsklasse

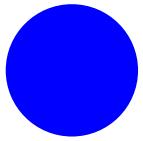
De grootste groep inwoners in het Nieuwe Westen is 15 tot 65 jaar (74%).

Etniciteit

De grootste groep inwoners in het Nieuwe Westen is allochtoon (68%).

Nieuwe Westen (Delfshaven)

Nieuwe Westen (Delfshaven)

In het Nieuwe Westen kan je bij 17 van de 18 raamkozijnen niet tot amper naar binnen kijken. Toch worden er voor de gordijnen (of rolgordijnen, luxaflex en lamellen) wel decoratie elementen geplaatst. Zo zijn er 6 raamkozijnen met planten, 1 met beeldjes, 1 met een politiek affiche (Partij voor de Dieren), 1 glas in lood element, 5 met vazen, 1 met kandelaar en kaars en 1 voetbalsupporter (Feyenoord vlag).

Totaal aantal raamkozijnen	18
Ramkozijnen met	
Planten	6
Kunstplanten	0
Ramstickers	2
Geen optie om naar binnen te kijken	17
Dieren	0
Beeldjes	1
Lantarens	0
Politieke affiches	1
Engelse woorden	0
Decoratiestok	0
Verzamelingen*	2
Glas in lood	2
Geloofsovertuigingen	0
Pasgeboren baby	0
Aan het verbouwen	0
Vazen	2
Pas op voor de hond	1
Lampen	0
Roedeverdeling	0
Gekleurd vlak	0
Fotolijstjes	0
Boten	1
Rolluik	0
Kandelaar met kaars	1
Voetbalsupporters	1
Hartjes	0

*Meer dan 10 dezelfde objecten

Introductie

In dit gebied wonen over het algemeen hoogopgeleide, zelfredzame, goed verdienende inwoners. De bevolking bestaat hoofdzakelijk uit autochtone inwoners. De aanwezigheid van de onderwijsinstellingen zorgt voor een flinke studentenpopulatie in de wijk. Het gemiddeld inkomen is hoog.

Huishoudinkomen

De grootste groep huishoudens in Kralingen Oost heeft een hoog inkomen (49%). In verhouding tot de rest van Rotterdam ligt het inkomen relatief hoog (49% tegenover 16%).

Leeftijdsklasse

De grootste groep inwoners in Kralingen Oost is 15 tot 65 jaar (69%). In verhouding tot de rest van Rotterdam is de leeftijdsklasse gemiddeld.

Etniciteit

De grootste groep inwoners in Kralingen Oost is autochtoon (66%).

Kralingen Oost (Kralingen-Crooswijk)

Kralingen Oost (Kralingen-Crooswijk)

In Kralingen-Oost kan je bij 21 van de 29 raamkozijnen niet tot amper naar binnen kijken. Toch worden er voor de gordijnen (of rolgordijnen, luxaflex en lamellen) wel een aantal decoratie elementen geplaatst. Zo zijn er 12 raamkozijnen met planten, 3 met kunstplanten, 1 met beeldjes, 1 met glas in lood element, 2 met vazen, 1 met lampen, en 2 met kandelaar en kaars.

Totaal aantal raamkozijnen	29
Ramkozijnen met	
Planten	12
Kunstplanten	3
Raamsticker	4
Geen optie om naar binnen te kijken	21
Dieren	0
Beeldjes	1
Lantarens	0
Politieke affiches	0
Engelse woorden	0
Decoratiestok	0
Verzamelingen*	0
Glas in lood	1
Geloofsovertuigingen	0
Pasgeboren baby	0
Aan het verbouwen	0
Vazen	2
Pas op voor de hond	0
Lampen	1
Roedeverdeling	0
Gekleurd vlak	0
Fotolijstjes	0
Boten	0
Rolluik	0
Kandelaar met kaars	2
Voetbalsupporters	0
Hartjes	0

*Meer dan 10 dezelfde objecten

Introductie

In Lombardijen wonen ruim 14.000 inwoners, van wie meer dan de helft alleenstaand en/of 50-plus is. De wijk telt voornamelijk laagbouw (rijtjeswoningen) en flatwoningen.

Huishoudinkomen

De grootste groep huishoudens in Lombardijen heeft een laag inkomen (59%).

Leeftijdsklasse

De grootste groep inwoners in Lombardijen is 15 tot 65 jaar (63%).

Etniciteit

De grootste groepen inwoners in Lombardijen zijn autochtone (45%) of niet-Westers allochtone (44%).

Lombardijen (IJsselmonde)

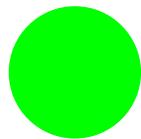
Lombardijen (IJsselmonde)

In Lombardijen kan je bij 32 van de 39 raamkozijnen niet tot amper naar binnen kijken. Toch worden er voor de gordijnen (of rolgordijnen, luxaflex en lamellen) wel decoratie elementen geplaatst. Zo zijn er 19 raamkozijnen met planten, 1 met kunstplanten, 11 met beeldjes, 3 met lantarens, 2 met Engelse woorden (Home, Love), 3 met een decoratiestok, 1 met een glas in lood element, 1 met een geloofsovertuiging (Jezus redt), 3 met vaasjes, 1 pas op voor de hond bordje, 1 met een roedeverdeling, 1 met rolluik en 6 met hartjes.

Totaal aantal raamkozijnen	39
Raamkozijnen met	
Planten	19
Kunstplanten	1
Raamsticker	6
Geen optie om naar binnen te kijken	32
Dieren	0
Beeldjes	11
Lantarens	3
Politieke affiches	0
Engelse woorden	2
Decoratiestok	3
Verzamelingen*	0
Glas in lood	1
Geloofsovertuigingen	1
Pasgeboren baby	0
Aan het verbouwen	0
Vazen	3
Pas op voor de hond	1
Lampen	0
Roedeverdeling	1
Gekleurd vlak	0
Fotolijstjes	0
Boten	0
Rolluik	1
Kandelaar met kaars	0
Voetbalsupporters	0
Hartjes	6

*Meer dan 10 dezelfde objecten

Introductie

De helft van de woningvoorraad in het Oude Westen is van voor 1945. In verband met stadsvernieuwing zijn er in de jaren '80 grote delen van de wijk aangepakt. Van oudsher is de etnische samenstelling van de wijk divers.

Huishoudinkomen

De grootste groep huishoudens in het Oude Westen heeft een laag inkomen (65%).

Leeftijdsklasse

De grootste groep inwoners in het Oude Westen is 15 tot 65 jaar (72%).

Etniciteit

De grootste groep inwoners in het Oude Westen is niet-Westers allochtoon (58%).

Oude Westen (Centrum)

Oude Westen (Centrum)

In het Oude Westen kan je bij 23 van de 26 raamkozijnen niet tot amper naar binnen kijken. Toch worden er voor de gordijnen (of rolgordijnen, luxaflex en lamellen) wel decoratie elementen geplaatst. Zo zijn er 11 raamkozijnen met planten, 1 met kunstplanten, 1 met beeldjes, 2 met lantarens, 1 met een Engels woord (Yes), 1 met een glas in lood element, 1 met een geloofsovertuiging (een katholiek kruisje), 7 met vaasjes, 2 pas op voor de hond bordjes en 2 met een gekleurd vlak (turquoise raamsticker, en groene luxaflex).

Totaal aantal raamkozijnen	26
Ramkozijnen met	
Planten	11
Kunstplanten	1
Ramsticker	5
Geen optie om naar binnen te kijken	23
Dieren	0
Beeldjes	1
Lantarens	2
Politieke affiches	0
Engelse woorden	1
Decoratiestok	0
Verzamelingen*	0
Glas in lood	1
Geloofsovertuigingen	1
Pasgeboren baby	0
Aan het verbouwen	0
Vazen	7
Pas op voor de hond	2
Lampen	0
Roedeverdeling	0
Gekleurd vlak	2
Fotolijstjes	0
Boten	0
Rolluik	0
Kandelaar met kaars	0
Voetbalsupporters	0
Hartjes	0

*Meer dan 10 dezelfde objecten

Introductie

Een wijk welke binnen een relatief klein gebied een grote verscheidenheid aan bebouwingsvormen kent. Historische bebouwing, vrijstaande villa's en flats wisselen elkaar af. De leeftijdsopbouw is vergelijkbaar met het gemiddelde van Rotterdam. Er wonen relatief veel gezinnen.

Huishoudinkomen

De grootste groep huishoudens in Overschie heeft een laag (41%) tot midden (39%) inkomen in vergelijking tot de rest van Rotterdam.

Leeftijdsklasse

De grootste groep inwoners in Overschie is 15 tot 65 jaar (69%).

Etniciteit

De grootste groep inwoners in Overschie is autochtone (73%).

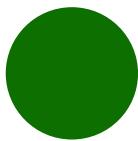
Overschie (Overschie)

In Overschie kan je bij 5 van de 15 raamkozijnen niet tot amper naar binnen kijken. Er worden voor de gordijnen (of rolgordijnen, luxaflex en lamellen) wel decoratie elementen geplaatst. Er zijn 8 raamkozijnen met planten, 1 met kunstplanten, 3 met beeldjes, 4 met lantarens, 4 met Engelse woorden (vier keer Home), 1 met vazen, 2 met lampen, 3 met een roeeverdeling, 1 met een rolluik, 2 met fotolijstjes en 3 met kandelaar en kaars.

Totaal aantal raamkozijnen	15
Raamkozijnen met	
Planten	8
Kunstplanten	1
Raamsticker	1
Geen optie om naar binnen te kijken	5
Dieren	0
Beeldjes	3
Lantarens	4
Politieke affiches	0
Engelse woorden	4
Decoratiestok	0
Verzamelingen*	0
Glas in lood	0
Geloofsovertuigingen	0
Pasgeboren baby	0
Aan het verbouwen	0
Vazen	1
Pas op voor de hond	0
Lampen	2
Roeeverdeling	3
Gekleurd vlak	0
Fotolijstjes	0
Boten	0
Rolluik	1
Kandelaar met kaars	3
Voetbalsupporters	0
Hartjes	0

*Meer dan 10 dezelfde objecten

Introductie

Rubroek telt 8.400 inwoners en kent relatief grote groepen jongeren en ouderen en daarmee ook een groot aandeel alleenstaanden. In de buurt is sprake van een tweedeling: enerzijds een groep hoogopgeleide, onafhankelijke bewoners en anderzijds een groep lager opgeleide bewoners. Tijdens het bombardement op Rotterdam werd het zuiden van de wijk verwoest.

Huishoudinkomen

De grootste groep huishoudens in Rubroek heeft een laag inkomen (54%).

Leeftijdsklasse

De grootste groep inwoners in Rubroek is 15 tot 65 jaar (73%).

Etniciteit

De grootste groepen inwoners in Rubroek zijn autochtoun (45%) of niet-Westers allochtoun (41%).

Rubroek (Kralingen-Crooswijk)

In Rubroek kan je bij 11 van de 18 raamkozijnen niet tot amper naar binnen kijken. Er worden voor de gordijnen (of rolgordijnen, luxaflex en lamellen) wel decoratie elementen geplaatst. Zo zijn er 15 raamkozijnen met planten waarvan 1 een verzameling is, 2 met kunstplanten, 7 met beeldjes, 1 met lantarens, 1 met Engelse woord (Home), 7 met vazen, 3 met lampen, 1 met kandelaar en kaars.

Totaal aantal raamkozijnen	18
Ramkozijnen met	
Planten	15
Kunstplanten	2
Ramstickers	1
Geen optie om naar binnen te kijken	11
Dieren	0
Beeldjes	7
Lantarens	1
Politieke affiches	0
Engelse woorden	1
Decoratiestok	0
Verzamelingen*	1
Glas in lood	2
Geloofsovertuigingen	0
Pasgeboren baby	0
Aan het verbouwen	0
Vazen	7
Pas op voor de hond	0
Lampen	3
Roedeverdeling	0
Gekleurd vlak	0
Fotolijstjes	0
Boten	0
Rolluik	0
Kandelaar met kaars	1
Voetbalsupporters	0
Hartjes	0

*Meer dan 10 dezelfde objecten

Introductie

De Wielewaal is een unieke plek in Rotterdam. Deze kleine woonwijk met laagbouwwoningen is gebouwd in 1949 om snel huisvesting te kunnen bieden aan gezinnen die door de woningnood na de Tweede Wereldoorlog geen woonruimte konden vinden. De semi-permanente woningen zijn niet onderhield en waren oorspronkelijk bedoeld om slechts 25 jaar te blijven staan. Anno 2019 staat de wijk aan de vooravond van een grote vernieuwingsoperatie.

Huishoudinkomen

De grootste groep huishoudens in de Wielewaal heeft een laag inkomen (72%). In verhouding tot de rest van Rotterdam zijn er relatief veel huishoudens met een laag inkomen (72% tegenover 51%).

Leeftijdsklasse

De grootste groep inwoners in de Wielewaal is 15 tot 65 jaar (68%).

Etniciteit

De grootste groep inwoners in de Wielewaal is autochtonto (67%).

Wielewaal (Charlois)

In de Wielewaal kan je bij 15 van de 17 raamkozijnen niet tot amper naar binnen kijken. Bij 4 raamkozijnen is een raamsticker van een foto van een raamkozijn geplaatst. Dit gebeurt bij leegstaande huizen, op deze manier lijkt het alsof het huis bewoond is. Er worden voor de gordijnen (of rolgordijnen, luxaflex en lamellen) wel decoratie elementen geplaatst. Zo is er 1 raamkozijn een plant, 1 met een kunstplant, 1 met een dier (een kat), 2 met beeldjes, 2 met politieke affiches (Wielewaalers wijken niet voor de woonstad), 1 met Engelse woorden (Visitors must be approved by the dog), welke dus ook gelijk 1 van de 2 bordjes met pas op voor de hond is, 1 gekleurd vlak (paarse luxaflex afgedrukt op een raamsticker), 1 met een boot en 1 met een hartje.

Totaal aantal raamkozijnen	17
Ramkozijnen met	
Planten	1
Kunstplanten	1
Ramsticker	4
Geen optie om naar binnen te kijken	15
Dieren	1
Beeldjes	2
Lantarens	0
Politieke affiches	2
Engelse woorden	1
Decoratiestok	0
Verzamelingen*	0
Glas in lood	0
Geloofsovertuigingen	0
Pasgeboren baby	0
Aan het verbouwen	0
Vazen	1
Pas op voor de hond	2
Lampen	0
Roedeverdeling	0
Gekleurd vlak	1
Fotolijstjes	0
Boten	1
Rolluik	1
Kandelaar met kaars	0
Voetbalsupporters	0
Hartjes	1

*Meer dan 10 dezelfde objecten

Conclusie wijk weergaven

Totaal aantal raamkozijnen	304
Raamkozijnen met	
Geen optie om naar binnen te kijken	230
Planten	127
Vazen	46
Beeldjes	45
Raamsticker	35
Kunstplanten	28
Engelse woorden	21
Lantarens	20
Hartjes	18
Kandelaar met kaars	12
Lampen	12
Decoratiestok	9
Roedeverdeling	8
Glas in lood	6
Gekleurd vlak	6
Verzamelingen*	4
Voetbalsupporters	4
Politieke affiches	4
Pas op voor de hond	4
Aan het verbouwen	3
Boten	3
Rolluik	3
Geloofsovertuigingen	2
Fotolijstjes	2
Dieren	2
Pasgeboren baby	1

*Meer dan 10 dezelfde objecten

Wat zijn de verschillen en overeenkomsten tussen wijken wat betreft de inrichting van het raamkozijn?

Een overkoepelend verschijnsel is dat er bij veel raamkozijnen niet tot amper naar binnen gekeken kan worden (230 van de 304 raamkozijnen). Hoofdzakelijk door gordijnen (of rolgordijnen, luxaflex en/of lamellen). Maar er is ook een gedeelte wat door middel van een raamsticker (35) wordt bedekt. Daarnaast zijn er in elke wijk veel planten te vinden (127 van de 304 raamkozijnen). Vazen (46) en beeldjes (45) zijn een populaire vorm van decoratie. Ook kunstplanten (28), Engelse woorden (21), lantarens (20) en hartjes (18) komen veel voor. Maar deze elementen zijn niet in elke wijk evenveel aanwezig. Zo zijn de Engelse woorden, lantarens en hartjes niet tot amper vertegenwoordigd in de wijken met een hoger inkomen.* Bij de wijken waar er een grote groep 65 jaar of ouders is (Het Lage Land en Hillegersberg-Noord) zijn er, op de algemene factoren (planten, vazen en beeldjes) na, geen opvallende overeenkomsten.

Bij raamkozijnen waar niet tot amper bij naar binnen gekeken kan worden staan desondanks alsnog veel decoratie elementen op de vensterbank. Dit zie je vooral terug in de Bloemhof. In deze wijk kan je bij 27 van de 37 raamkozijnen niet tot amper naar binnen kijken, maar zijn er 59 vormen van decoratie*. Toch staat een 'gesloten' raamkozijn niet altijd gelijk aan veel decoratie. In

Hillegersberg-Zuid (in totaal 32 gefotografeerde raamkozijnen) zijn er 26 vormen van decoratie* te vinden.

In de Wielewaal kan je aan de hand van het raamkozijn zien wat er in de wijk speelt. De stickers van gefotografeerde ramen vertellen het verhaal van een wijk welke langzaam leegloopt omdat de wijk in de toekomst gesloopt wordt. De leegstaande huizen worden dichtgetimmerd, en om een grimmige sfeer in de wijk te voorkomen worden er sticker van gefotografeerde ramen gebruikt. Daarnaast tonen de protest affiches met de tekst 'Wielewaalers wijken niet voor de woonstad' dat de bewoners van de wijk het niet eens zijn met het bestemmingsplan van de wijk. ►

De Wielewaal is een voorbeeld van een plek waarbij een duidelijk beeld van de wijk naar voren komt. Toch is het volgende niet aan de orde: "Samen met hun buren hebben ze een collectief belang dat nieuwkomers zich conformeren aan het sociale karakter van het woonmilieu en dat anderen worden buitengesloten."¹³

Aan de hand van mijn raamkozijnen onderzoek kan ik concluderen dat nieuwkomers zich, anno 2019, niet hoeven te conformeren aan het sociale karakter van het woonmilieu omdat ze anders worden buitengesloten. Er is in de Wielewaal een algemeen belang (de inwoners willen dat de wijk blijft), maar niet alle bewoners hebben bijvoorbeeld een protest affiche op hun raamkozijn. Het is dus wel mogelijk om patronen te ontdekken in een wijk aan de hand van elementen in het raamkozijn. Maar van conformeren aan het sociale karakter van de wijk is geen sprake. Als ik naar de cijfers van alle wijken samen kijk, wordt een patroon vooral duidelijk wanneer het zich in meerdere wijken herhaald. De patronen zijn dus eerder wijkoverstijgend.

Deze conclusie zorgt ervoor dat ik tijdens de laatste fase van mijn project focus op de patronen welke ik terug zie komen in meerdere wijken. Denk hierbij aan de populairdere elementen zoals de planten (127), vazen (46) beeldjes (45), kunstplanten (28), Engelse woorden (21) en lantarens (20). Maar daarnaast ook de minder populaire zoals de roeeverdeling (8), gekleurde vlakken (6), boten (3) en geloofsovertuigingen (2). Een combinatie van opvallende en minder opvallende patronen. Voordat ik hiermee verder ga verdiep ik mij in populaire cultuur en groeps gedrag. Waarom maakt men massaal gebruik van dezelfde decoratie elementen?

*Blijdorp (1 Engelse woorden, 2 lantarens en 0 hartjes)
Hillegersberg-Zuid (0 Engelse woorden, 0 lantarens en 0 hartjes)
Hillegersberg-Noord (0 Engelse woorden, 0 lantarens en 0 hartjes)
Kralingen-Oost (0 Engelse woorden, 0 lantarens en 0 hartjes)

*In de bloemhof zijn er 12 raamkozijnen met planten, 10 met kunstplanten, 4 met beeldjes, 3 met lantarens, 10 met Engelse woorden (Welcome, Home, Love en Sweet love), 3 met een decoratiestok, 3 met glas in lood elementen, 1 met een geloofsovertuiging (Eid Mubarak), 1 met een pasgeboren baby (meisje), 1 welke hoogstwaarschijnlijk aan het verbouwen is (kranten voor het raam), 8 met vaasjes, 1 pas op voor de hond bordje, 1 met lampen en 1 met een roeeverdeling.

*In Hillegersberg-Zuid zijn er 10 raamkozijnen met planten, 3 met beeldjes, 2 met glas in lood elementen, 2 met vazen, 1 pas op voor de hond bordje, 1 met lampen, 2 met een volledig gekleurd vlak (rode luxaflex en een groene raamsticker), 1 met een boot, 3 rolluiken en 1 met kandelaar en kaars.

¹³ Duyvendak, Jan Willem en Hurenkamp, Menno. *Kiezen Voor De Kudde: Lichte Gemeenschappen En De Nieuwe Meerderheid*. Van Gennep, 2004.

Populaire cultuur en groepsgedrag

Waarom staan bepaalde decoratie elementen in veel raamkozijnen?

In de conclusie van de wijk weergaven is er naar voren gekomen dat er een gedeelte van de decoratie elementen zoals de Engelse woorden, lantarens en hartjes vaak voorkomen in het raamkozijn. Vanwaar deze terugkerende items? Het begrip populaire cultuur geeft een antwoord. Het document *Cultural studies: de wetenschappelijke studie van populaire cultuur* geeft de volgende definities voor het begrip¹⁴:

1. Cultuur die een grote groep mensen leuk vindt;
2. Alle cultuur die overblijft nadat is bepaald wat ‘hoge’ cultuur is;
3. Massacultuur, commerciële massaproductie;
4. De cultuur van het volk;
5. Het terrein van strijd tussen het verzet van onderschikte groepen tegen de incorporerende krachten van dominante groepen;
6. Een achterhaald begrip omdat er in onze postmoderne cultuur geen onderscheid meer is tussen hoge en populaire cultuur.¹⁵

In de veronderstelling dat inwoners enkel spullen in hun raamkozijn zetten welke ze zelf leuk vinden, gebruik ik definitie nummer 1 (cultuur die een grote groep mensen leuk vindt). De ‘grote groep’ in deze definitie sluit aan op mijn observatie: decoratie elementen welke door een grote groep inwoners in hun raamkozijn wordt gezet.

Gust de Meyer is hoogleraar aan het Centrum voor Mediacultuur en communicatietechnologie (K.U. Leuven) en verdiept zich dagelijks in populaire cultuur. Het is immers zijn vakgebied. Zijn boeken *Populaire Cultuur* en *Zin van de onzin: de cultuur van de slechte smaak* dagen de lezer uit om anders te kijken naar onderwerpen zoals kitsch en populaire cultuur. De Meyer is namelijk van mening dat we moeten oppassen

met de vanzelfsprekendheid waarop populaire cultuur vaak wordt veroordeeld als onzinnig, of als iets ‘gevaarlijks’ voor de hedendaagse mens. Hij vindt dat we een genuanceerder visie moeten ontwikkelen op de hedendaagse volkscultuur. Dit leert mij om de veel voorkomende beeldjes, Engelse woorden en andere decoratie elementen anders te benaderen.

Waar komt de negatieve associatie rondom kitsch vandaan? Het boek *De nimf en de bunny* van Merlijn Schoonenboom geeft hier een antwoord op.¹⁶ Hij onderzoekt in zijn boek de “de wonderbaarlijke reis van een schilderij van kunst naar kitsch en weer terug”. Aan het einde van de 19e eeuw wordt de vraag naar afbeeldingen voor het interieur alsmaar groter. Het is een direct gevolg van de opkomst van de nieuwe middenklasse, deze bestaat uit ‘gegoede burgers’ en daarnaast grote groepen opgeklommen ‘kleinburgers’. Deze nieuwe kopers willen afbeeldingen aan de muur zoals de hogere klassen die ook hebben. Ze hebben echter vaak geen idee wat nu precies ‘goed’ wordt gevonden, en hebben daarnaast niet hetzelfde budget als de hogere klassen. De goedkoopste manier om een afbeelding voor boven de bank aan te schaffen is de reproductie: nieuwe druktechnieken, zoals oliedruk en lichtdruk, zorgen tussen 1860 en 1880 voor een ongekend massale verspreiding van afbeeldingen. Niet eerder in de geschiedenis hebben zoveel schilderijen uit de ‘hoge kunst’ via een reproductie hun weg naar een breed publiek gevonden. Dit brengt mij dichterbij de weg van kunst naar kitsch, maar ik weet nog steeds niet waar de negatieve

associatie vandaan komt. Als ik verder lees in het boek van Schoonenboom kom ik het volgende tegen: “Een koper die iets meer status verlangt, kan voor weinig geld ook een origineel schilderijtje krijgen. Dat schilderij hoeft niet van de grote namen te zijn, en is meestal een variatie op thema’s uit de hoge cultuur. Er ontstaat een grote ‘tweede’ markt van snel geproduceerde schilderijtjes, olieverfschilderijen die voor een klein bedrag verkocht worden. De eerste etymologische verklaring van kitsch verwijst naar de goedkope schilderijtjes. De kunstmarkt van München, destijds een van de belangrijke centra voor kunsthandel in Europa, krijgt direct te maken met de toestroom van nieuwe kopers. De handelaren noemen het verkopen van deze snelle doeken ‘verkitschen; wat in het Zuid-Duitse dialect ‘voor weinig geld verkopen’ betekent. Schoonenboom legt vervolgens uit dat de Duitse handelaren in contact kwamen met een nieuwe groep Amerikaanse koopjesjagers. Deze nieuwe kopers vragen de handelaren om een ‘sketch’; een schets is voor hen al duur genoeg. De Duitse handelaren gebruikten voor ditzelfde woord het woord ‘Skizze’. Een combinatie van beide woorden zou vervolgens tot het begrip ‘Kitsche’ geleid hebben. Al snel wordt het begrip ‘schets’ ingeruimd voor kitsch: met kitsch werd nu bedoeld wat zich snel liet verkopen. Dat heeft het woord zijn negatieve betekenis gegeven.” aldus kunsttheoreticus Ferdinand Avenarius (1856-1923). (pag. 89-91)

Umberto Eco schreef in zijn boek *De structuur van de slechte smaak* het volgende: Kitsch creëert zodoende voor de massa, voor de zogenaamde ‘middencultuur’, een gemakkelijke en toegankelijke mogelijkheid om zijn culturele behoeften te bevredigen, zonder zich te vermoeien en zonder dat daar bewust over nagedacht hoeft te worden. Het behoeft voor hen op dat moment geen volwaardig esthetisch verantwoord kunstgenot te zijn, het enkel vervullen van de wens te genieten van bepaalde gevoelsmatige effecten voldoet. Kitsch produceert zulke effecten en wil bovendien pretenderen kunst te zijn. Deze gecombineerde boodschap draagt het uit. Kitsch kan daarmee bovendien gezien worden als een vorm van bedrieglijke en valse kunst.¹⁷ (Eco, 1988, p.73-75)

¹⁴ Duits, Linda, Thémer Abou Rayan, Cem Gömuşay & Pauline van Romondt. *Visual Cultural studies: de wetenschappelijke studie van populaire cultuur*. (2009). Universiteit van Amsterdam, geraadpleegd op 14 mei 2019: <https://www.dieponderzoek.nl/wp-content/uploads/2012/10/Cultural-studies.pdf>

¹⁵ Storey, J. (2006). *Cultural theory and popular culture: An introduction*. p. 4-10. Harlow: Pearson Education/ Prentice Hall.

¹⁶ Schoonenboom, Merlijn. *De Nimf En De Bunny: De Wonderbaarlijke Reis Van Een Schilderij Van Kunst Naar Kitsch En Weer Terug*. Uitgeverij Atlas Contact, 2015.

¹⁷ Eco, U. (1988). *De structuur van de slechte smaak. Essays*. Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker.

Eco zijn gedachten over kitsch en populaire cultuur staan lijnrecht tegenover de gedachten van John Storey. Volgens Storey is populaire cultuur een achterhaald begrip omdat er in onze postmoderne cultuur geen onderscheid meer is tussen hoge en populaire cultuur.¹⁷ Ik ben van mening dat het geen achterhaalde begrip is. Tijdens het fotograferen van de raamkozijnen constateer ik immers dat er nog steeds sprake is van populaire cultuur. De home letters zijn het voorbeeld van een product wat door een grote groep leuk gevonden wordt. Echter vind ik het te kort door de bocht om kitsch en/of populaire cultuur weg te zetten als ‘bedrieglijke en valse kunst’ zoals Umberto Eco 30 jaar geleden schreef. Ik sluit mij daarom aan bij de visie van De Meyer: “Hoewel kitsch vaak in massa wordt geproduceerd, wordt hij zeer individueel geconsumeerd. Ieder vult hem in met eigen reële en eerlijke behoeften.”¹⁸

Een decoratieobject welke niet zozeer standaard in de vensterbank staat maar wel degelijk in het rijtje past is de tuinkabouter. Ik kom daarover in *De nimf en de bunny* het volgende tegen: “De Duitse hoge burgerij hecht veel maatschappelijke waarde aan de zuivere hoge kunst: om de geest te slijpen, om de jonge natie te ondersteunen en om het volk op te voeden. Maar de kleinburger werkte niet mee zoals de intellectuelen dat zouden willen. Hij heeft weinig verfijning en opleiding, kent de klassieken niet, en wil met kunstwerken slechts de hogere klasse nappen. Zelfs de tuinkabouter, oorspronkelijk een decoratie uit de tuinen van de aristocratie, wordt dankzij een Zuid-Duitse firma in 1872 in massaproductie genomen.”¹⁶ Bij slot Mirabel in Salzburg ligt nog altijd een Zwerglgarten met daarin verschillende marmeren tuinkabouters afkomstig uit de 19e eeuw.¹⁹ De tuinkabouter was dus ooit een decoratieobject van de elite. Ook de orchidee heeft te kampen gehad met een veranderend imago. Het is een kamerplant die niet zo populair is onder de jeugd maar wel bij de oudere doelgroep. Mijn oma was onderdeel van deze groep, zij was een orchidee fanaat. Als ik denk dat de orchidee altijd al toebehoorde tot de raamkozijnen met kanten gordijntjes heb ik het mis. Want in een artikel van de Volkskrant uit 1999 lees ik het volgende: “De favoriete bloem van Jan des Bouvrie, ontwerper te Naarden, is de witte orchidee. Bij hem thuis staan bakken vol met witte orchideeën, zo onthulde hij laatst in een populair damesblad. De witte Phalaenopsis heeft furore gemaakt in hippe en

Afbeelding 4) Tuinkabouters uit de 19e eeuw in de tuin van Slot Mirabel. Salzburg. © Tourismus Salzburg GmbH

¹⁷ De Meyer, Gust. *Cultuur met een kleine c.* 2004. p. 330. Uitgeverij Acco.

¹⁸ Quest. Waar en wanneer is de tuinkabouter uitgevonden. 2015. Geraadpleegd op 3 juni 2019: <https://www.quest.nl/maatschappij/geschiedenis/a25641078/uitvinding-tuinkabouter/>

trendy kringen, en inmiddels ook daarbuiten. ‘We kunnen ze niet aangeslept krijgen’, zegt een medewerkster van Vazoplant op de bloemenmarkt in Amsterdam. De Phalaenopsis steeg in 1998 naar de vierde plaats in de top tien van meest populaire potplanten, een stijging van ongeveer 40 procent in vergelijking met het jaar ervoor.”²⁰

Decoratietrends komen en gaan. Maar hoe komt het dat trends massaal opgepakt worden? Het antwoord op deze vraag kunnen we koppelen aan de werking van groepsgedrag: we worden makkelijk beïnvloed door wat anderen doen. Een verschijnsel wat aannemelijk is, maar door sociaalwetenschappelijke studies daadwerkelijk bevestigd wordt. We willen ons identificeren met anderen. Desondanks voelt men ook de drang om zich te distantiëren van de groep, voor het ontwikkelen van een eigen identiteit.

Er bestaat bewust en onbewust groepsgedrag: “Als je gesprekspartner tegenover je zijn een been over het andere legt, dan is de kans groot dat jij dat ook doet, zonder dat je het door hebt. Dat komt door spiegelneuronen in onze hersenen, die ervoor zorgen dat wij een handeling die we bij een ander waarnemen, in het motorische gebied van onze hersenen naspelen. Dat onbewuste imitatiegedrag is de bouwsteen van kuddegedrag.” Aldus Henk de Vos, emeritus universitair hoofddocent sociologie aan de Rijksuniversiteit Groningen, in een interview met Esther Smid over het onderwerp groepsgedrag.²¹ Kuddegedrag bij dieren staat in relatie tot overlevingsdrang, maar bij mensen heeft het niet zozeer te maken met bescherming tegen de dood. Waar komt dan de menselijke drang om bij gelijkgestemden aan te sluiten vandaan? Volgens Martine Delfos, bio-psycholoog, wetenschappelijk onderzoeker, therapeut en docent, heeft dat te maken met de kwetsbaarheid waarmee

wij geboren worden.²¹ “De mens blijft na de geboorte langer kwetsbaar dan welke diersoort ook: onze hersenen doen er zelfs 27 jaar over om te rijpen. Door die langdurige kwetsbaarheid zoeken mensen bescherming en veiligheid bij elkaar. We zijn bang voor afwijzing door de groep.” Henk de Vos: “Onze behoefte aan veiligheid en geborgenheid komt voort uit het hechtingssysteem dat wij met andere zoogdieren gemeen hebben. Evolutionair gezien zijn we geneigd ons te hechten aan onze moeder of andere bronnen van zorg. Als adolescent en volwassene zoeken we nieuwe bronnen van veiligheid en geborgenheid: een partner, familie, een vriendenkring of grotere groepen.”²¹

Mensen kunnen zelfs bezwijken onder grote sociale druk: ze zeggen dan iets waarvan ze weten dat het niet klopt, aldus de Vos. Dat blijkt bijvoorbeeld uit beroemde experimenten naar conformiteit van de Amerikaanse psycholoog Solomon Asch.²² Bij deze experimenten moesten proefpersonen aangeven welke van vier overduidelijk verschillende lijnen even lang waren. Een aantal acteurs gaf hardop een verkeerd antwoord. Vervolgens gaven ook veel proefpersonen het foute antwoord. Mensen volgden dus de groep in plaats van hun eigen verstand, omdat ze niet de indruk wilden wekken anders te zijn.

De aristocratie in de 19e eeuw, Jan des Bouvrie in 20e eeuw en ‘social influencers’ in 21e eeuw: ze kregen en krijgen onbewust hetzelfde voor elkaar als de acteurs uit het experiment van Solomon Asch. De orchidee en de tuinkabouter als symbool voor de werking van groepsgedrag en trends.

²⁰ Westerlaken, Nell. *Als ze maar wit zijn*. de Volkskrant. 6 november 1999. geraadpleegd op 16 mei 2019: <https://www.volkskrant.nl/de-gids/als-ze-maar-wit-zijn-b004c22e/>

²¹ Smid, Esther. *Ben jij ook zo'n schaap*. Esta, nummer 24. November 2012.

²² Rozin, Paul. *Social Psychology and Science: Some Lessons From Solomon Asch*. Personality and Social Psychology Review, vol. 5, no. 1, Feb. 2001, pp. 2-14.

Conclusie

Hoe kan ik fotografie inzetten om patronen te herkennen op het gebied van groepsidentiteit in de Rotterdamse wijken?

Als grafisch ontwerper, ontwerp ik door middel van de volgende volgorde: observeren, verzamelen, filteren, ordenen, om vervolgens patronen te herkennen en aan deze patronen nieuwe betekenis te geven. Aan de hand van deze stappen beantwoord ik mijn onderzoeksvraag en trek ik een conclusies voor mijn afstudeerproject en de afstudeershow.

Observeren

De spullen die we bezitten en de manier hoe we ze plaatsen in ons huis kan ons meer vertellen dan een intieme conversatie. Dit is waarom ik met het raamkozijn en de bijhorende inhoud van start ging. Van vensterbanken gevuld met beeldjes van keramiek tot een volledige Star Wars poppen verzameling. Ook al zal een groot gedeelte van de inwoners niet bewust bezig zijn met het etaleren van zijn identiteit via het raamkozijn; de objecten welke in de vensterbanken tentoongesteld staan vertelden mij iets over de identiteit van de bewoners. Tijdens het observeren van raamkozijnen ging ik daarom op (cultureel) antropologische wijze aan de slag. Observeren en analyseren van menselijk gedrag. Een bestudering van het raamkozijnen als cultuurverschijnsel.

Verzamelen

Mijn raamkozijn observaties verzamelde ik middels het medium fotografie. Ik fotografeerde enkel het vooraanzicht van de raamkozijnen. Op deze manier ontstond een letterlijke en figuurlijke manier van framing welke ik op ieder raam heb toegepast. Door middel van een herhalend vooraanzicht ligt de focus op de inhoud van het raamkozijn. Daarnaast fotografeerde ik in wijken waar de cijfers op gebied van etniciteit huishoudinkomen en leeftijdsklasse verschilden. Een grote en gevarieerde verzameling aan foto's als resultaat.

Filteren

In sommige wijken schoot ik meer dan honderd foto's. Fotograaf (en tevens WdKA alumni) Willem de Kam heeft mij feedback gegeven tijdens het fotografeer proces. Hij gaf mij de tip om zoveel mogelijk elementen welke afleiden weg te laten. Denk hierbij aan elementen uit de tuin of op de stoep (struiken, heggen gemeentepaaltjes etcetera). Tijdens het selecteren van de foto's was de zichtbaarheid van de inhoud van het raamkozijn dus leidend. Ook wilde ik zoveel mogelijk de weerspiegeling van het raamkozijn vermijden. Op aanraden van De Kam ging ik daarom met een polarisatiefilter aan de slag. Op deze manier nam de weerspiegeling van de ramen af.

Ordenen

Per wijk plaatste ik de raamkozijnen in rijen naast elkaar. Een duidelijk overzicht als resultaat. Daarnaast maakte ik de keuze om de cijfers op gebied van etniciteit huishoudinkomen en leeftijdsklasse bij de foto's te plaatsen. Zo ontstond per wijk een ‘wijk weergaven’. Ik sloot bij elke wijk af met een lijst aan elementen welke ik terugzag in de desbetreffende raamkozijnen. Op deze manier ontstond een duidelijk profiel per wijk.

Herkenning van patronen

Aan de hand van de overzichtelijke wijkweergaven kon ik patronen herkennen. Ik benoemde verschillen en overeenkomsten tussen wijken. Daarnaast concludeerde ik dat het mogelijk is om patronen te ontdekken in een wijk aan de hand van elementen in het raamkozijn. Maar van conformatie aan het sociale karakter van de wijk is geen sprake. Tijdens het opstellen van de wijk weergaven, merkte ik dat een patroon pas echt duidelijk naar voren komt als het zich in meerdere wijken herhaald. Ik concludeerde dat de patronen wijkoverstijgend zijn. Deze conclusie zorgde ervoor dat ik mij tijdens de laatste fase van mijn project focus op de patronen welke ik terug zie komen in meerdere wijken. Tijdens de afstudeershow toon ik daarom een combinatie van opvallende en minder opvallende patronen. Om te begrijpen waarom men massaal gebruik maakt van dezelfde decoratie elementen koos ik ervoor om mij te verdiepen in de onderwerpen populaire cultuur en groepsgedrag.

Nieuwe betekenis

Door middel van de gefotografeerde raamkozijnen per wijk bracht ik een Rotterdams stads- en tijdsbeeld tot stand. Raamdecoratie als weerspiegeling van de tijdgeest. Middels het beantwoorden van mijn deelvragen en het fotograferen in de wijken kwam een antwoord op mijn onderzoeksraag ‘Hoe kan ik fotografie inzetten om patronen te herkennen op het gebied van groepsidentiteit in de Rotterdamse wijken?’ tot stand. De overzichtelijke rijen aan raamkozijn foto's in combinatie met de cijfers over de wijk hebben ervoor gezorgd dat ik patronen op het gebied van herhaling kon herkennen. Door verdieping in populaire cultuur en de werking van groepsgedrag leerde ik om naast de opvallende patronen ook

de minder opvallende patronen te herkennen. Ik concludeerde dat de bewoners van de wijken niet perse hetzelfde in het raamkozijn tonen als hun buren of de wijk waarin ze wonen. Maar als ik uitzoomde op alle wijken, constateerde ik dat men met de inhoud van het raamkozijn zich alsnog aansluit bij een groep. Distantiëren van de groep (de wijk) en identificeren met anderen; beide zijn nodig voor het ontwikkelen van een eigen identiteit. Mijn uiteindelijke raamkozijnen fotoserie toont de werking van groepsidentiteit. Daarnaast is VersBeton geïnteresseerd in mijn project. Zij gaan mij helpen bij het publiceren van mijn onderzoek en de fotoserie. Op deze manier bereik ik de Rotterdammer welke open staat voor diepgang en reflectie over de stad Rotterdam.

Wat is mijn positie als ontwerper?

Geboren en getogen in het pittoreske Reeuwijk. Het dorp waar nuchter- en helderheid de norm zijn en waar de ‘doe maar gewoon, dan doe je al gek genoeg mentaliteit’ een vereiste is. Het is de plek waar mijn fascinatie voor groepsidentiteit begon. Tijdens deze opleiding word ik mij voor het eerst bewust van deze fascinatie. Als je opgroeit in een conservatief dorp, maar volwassen wordt aan een progressieve opleiding; dan kunnen de verschillen en overeenkomsten tussen deze twee groepen je niet ontgaan.

De werking van groepsidentiteit toont zich vaak in het alledaagse. Het raamkozijn is hier een voorbeeld van. Een object wat normaal gesproken wellicht niet zo opvalt maar in mijn project de hoofdrol speelt. Ik ga graag luchtig van start om vervolgens onderzoekend en analyserend de diepte in te duiken. Het verzamelen van een overvloed aan informatie (de wijk weergaven) vervolgens ‘trechteren’ tot een concrete uiting (mijn uiteindelijke fotoserie).

Als ontwerper vind ik het belangrijk om patronen van alledaags gedrag te tonen. Een inzicht op onze eigen levenswijze en dat van de medemens. Dit doe ik op een cultureel antropologische wijze: observeren en analyseren van menselijk gedrag door middel van fotografie. Wat resulteerde in een bestudering van een breed gedragen cultuurverschijnselen (het raamkozijn) in historische, sociale en geografische dimensie.

Bijlage wijkcijfers

Grafiek 2) Gemiddeld besteedbaar huishoudensinkomen, gestandaardiseerd 2011 - Buurten

Aantal inwoners	Aantal inwoners
Bloemhof	16,8
Wielewaal	17,9
Oude Westen	18,8
Nieuwe Westen	19,2
Lombardijen	19,6
Rubroek	20,6
Het Lage Land	22,0
Overschie	23,6
Blijdorp	25,9
Hillegersberg Zuid	26,8
Hillegersberg Noord	29,6
Kralingen Oost	39,0

Eenheid: 1000 euro

Bron: CBS Regionaal Inkomenonderzoek. Bewerking door OBI.

Toelichting

Uit de grafiek 1 blijkt dat het percentage eengezins- en benedenwoningen hoog ligt in de twaalf gekozen wijken. Met als uitzonder de Wielewaal. In de Wielewaal zijn weinig woningen te vinden voor het onderzoek. Dit komt door het lage aantal inwoners in deze wijk ten opzichte van de andere wijken. Echter zijn er in verhouding meer eengezinswoningen en benedenwoningen (542) dan inwoners (533). De woningtypes zijn bepaald.

Grafiek 1) woningtypes Rotterdam. WoningBevolkingsOnderzoeksBestand (WBOB) 2017.

Aantal inwoners	Aantal inwoners	Aantal eensgezinswoningen	Aantal benedenwoningen	Aantal woningen
Oude Westen	9.441	82	678	4.414
Overschie	6.744	1.373	464	3.170
Blijdorp	10.200	48	993	5.576
Bloemhof	13.736	2.169	934	6.271
Nieuwe Westen	19.458	245	1.736	8.263
Rubroek	8.377	4	204	4.271
Wielewaal	533	538	4	544
Lombardijen	13.834	1.732	205	6.798
Kralingen Oost	8.031	1.166	391	3.281
Het Lage Land	10.650	1.226	193	5.489
Hillegersberg Zuid	8.045	932	970	3.789
Hillegersberg Noord	7.851	1.163	304	3.881

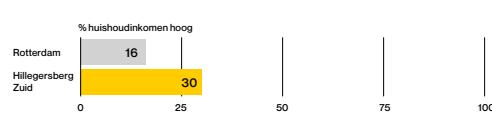
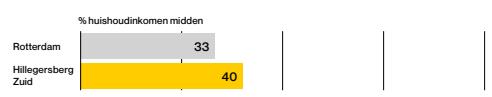
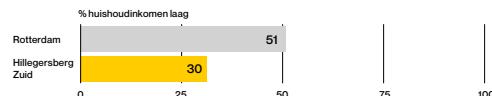

Bron: Basisregistratie personen

WoningBevolkingsOnderzoeksBestand (WBOB). Bewerking door OBI.

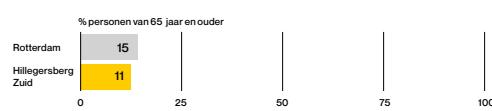
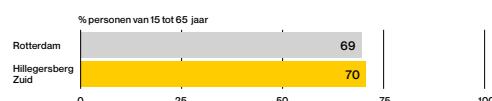
Hillegersberg-Zuid (Hillegersberg-Schiebroek)

Huishoudinkomen

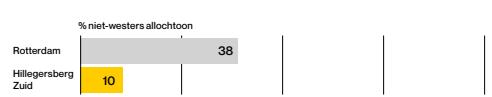
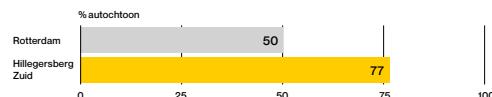
De grootste groep huishoudens in Hillegersberg-Zuid heeft een midden (40%) tot hoog (30%) inkomen in vergelijking tot de rest van Rotterdam.

Leeftijdsklasse

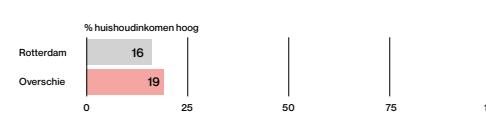
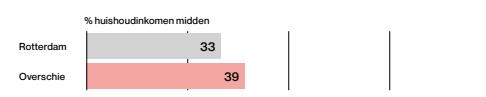
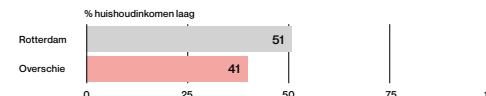
De grootste groep inwoners in Hillegersberg-Zuid is 15 tot 65 jaar (70%).

Etniciteit

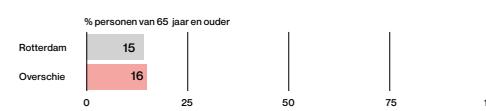
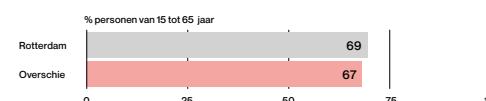
De grootste groep inwoners in Hillegersberg-Zuid is autochttoon (77%).

Huishoudinkomen

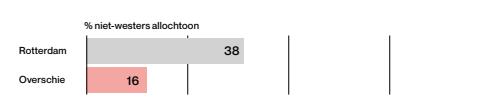
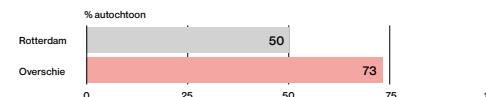
De grootste groep huishoudens in Overschie heeft een laag (41%) tot midden (39%) inkomen in vergelijking tot de rest van Rotterdam.

Leeftijdsklasse

De grootste groep inwoners in Overschie is 15 tot 65 jaar (69%).

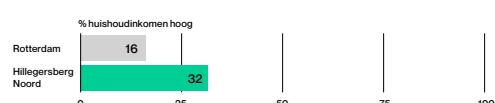
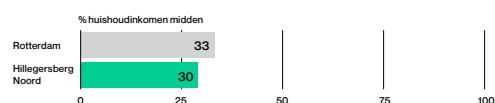
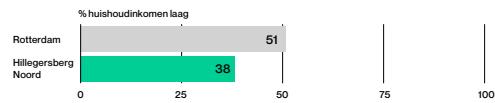
Etniciteit

De grootste groep inwoners in Overschie is autochttoon (73%).

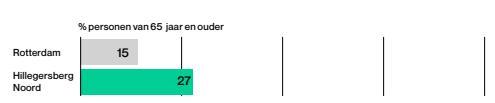
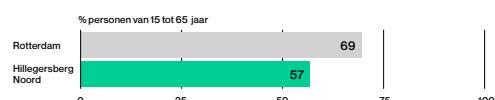
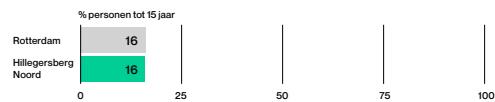
Hillegersberg-Noord (Hillegersberg-Schiebroek)

Huishoudinkomen

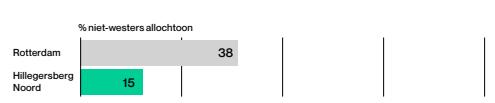
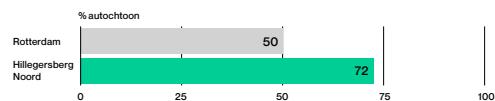
De grootste groep huishoudens in Hillegersberg-Noord heeft een laag inkomen (38%). In verhouding tot de rest van Rotterdam zijn er relatief veel huishoudens met een hoog inkomen (32% tegenover 16%).

Leeftijdsklasse

De grootste groep inwoners in Hillegersberg-Noord is 15 tot 65 jaar (57%). In verhouding tot de rest van Rotterdam zijn er relatief veel inwoners 65 jaar of ouder (27% tegenover 15%).

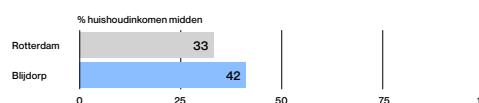
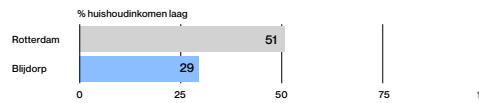
Etniciteit

De grootste groep inwoners in Hillegersberg-Noord is autochtoun (72%).

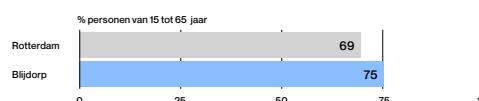
Blijdorp (Noord)

Huishoudinkomen

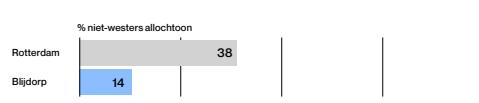
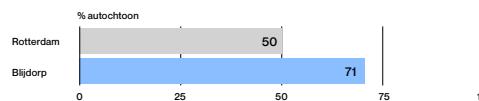
De grootste groep huishoudens in Blijdorp heeft een gemiddeld inkomen (42%). In verhouding tot de rest van Rotterdam zijn er relatief veel huishoudens met een hoog inkomen (29% tegenover 16%).

Leeftijdsklasse

De grootste groep inwoners in Blijdorp is 15 tot 65 jaar (75%).

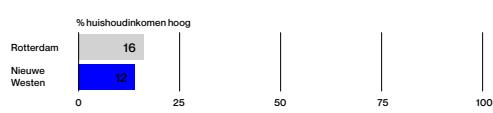
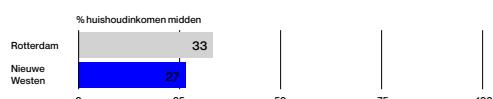
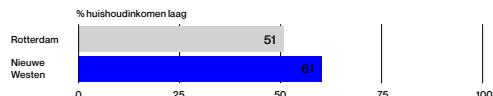
Etniciteit

De grootste groep inwoners in Blijdorp is autochtoun (71%).

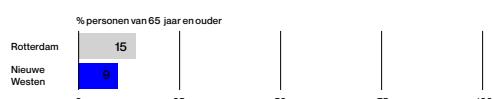
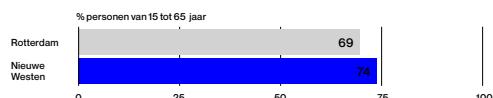
Nieuwe Westen (Delfshaven)

Huishoudinkomen

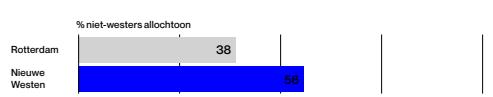
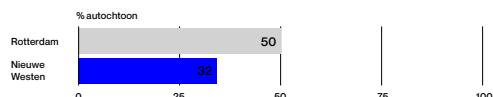
De grootste groep huishoudens in het Nieuwe Westen heeft een laag inkomen (61%).

Leeftijdsklasse

De grootste groep inwoners in het Nieuwe Westen is 15 tot 65 jaar (74%).

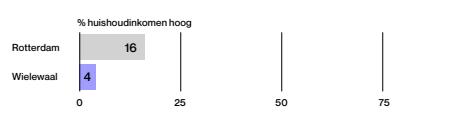
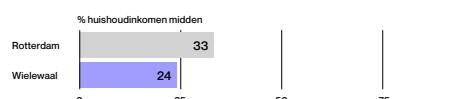
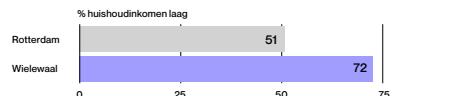
Etniciteit

De grootste groep inwoners in het Nieuwe Westen is niet-Westers allochthonous (56%).

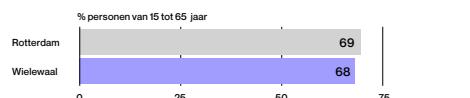
Wielewaal (Charlois)

Huishoudinkomen

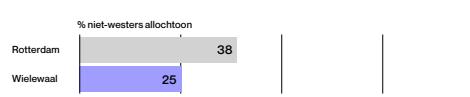
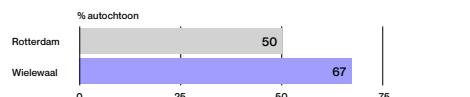
De grootste groep huishoudens in de Wielewaal heeft een laag inkomen (72%). In verhouding tot de rest van Rotterdam zijn er relatief veel huishoudens met een laag inkomen (72% tegenover 51%).

Leeftijdsklasse

De grootste groep inwoners in de Wielewaal is 15 tot 65 jaar (68%).

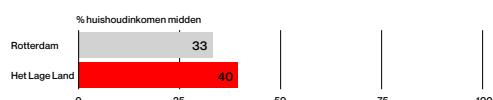
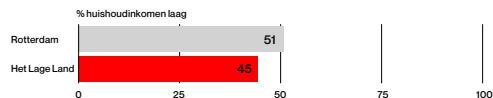
Etniciteit

De grootste groep inwoners in de Wielewaal is autochthonous (67%).

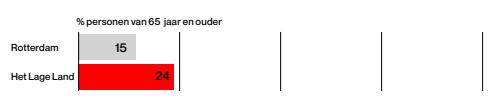
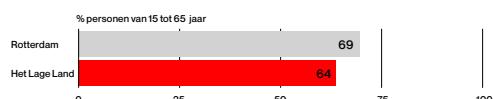
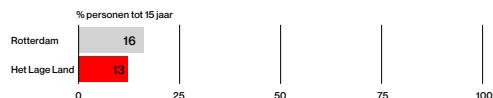
Het Lage Land (Prins Alexander)

Huishoudinkomen

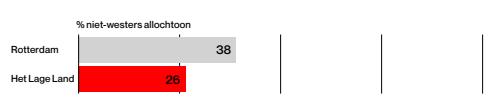
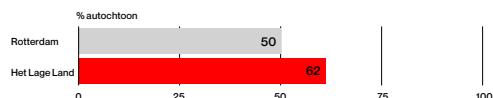
De grootste groep huishoudens in Het Lage Land heeft een laag (45%) tot midden (40%) inkomen.

Leeftijdsklasse

De grootste groep inwoners in Het Lage Land is 15 tot 65 jaar (64%). In verhouding tot de rest van Rotterdam zijn er relatief veel inwoners 65 jaar en ouders (24% tegenover 15%).

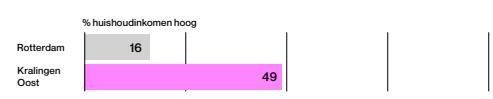
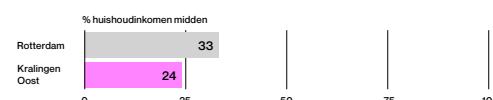
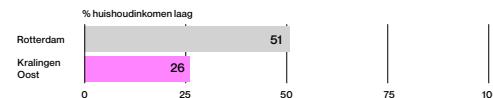
Etniciteit

De grootste groep inwoners in Het Lage Land is autochtoon (62%).

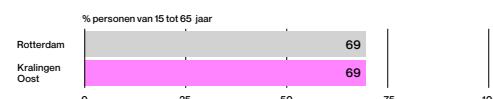
Kralingen Oost (Kralingen-Crooswijk)

Huishoudinkomen

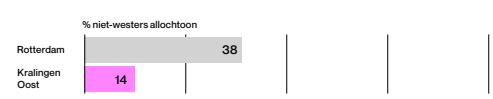
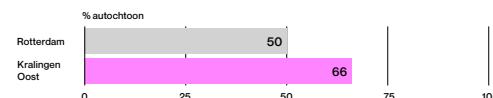
De grootste groep huishoudens in Kralingen Oost heeft een hoog inkomen (49%). In verhouding tot de rest van Rotterdam ligt het inkomen relatief hoog (49% tegenover 16%).

Leeftijdsklasse

De grootste groep inwoners in Kralingen Oost is 15 tot 65 jaar (69%). In verhouding tot de rest van Rotterdam is de leeftijdsklasse gemiddeld.

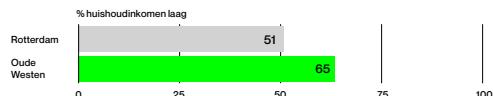
Etniciteit

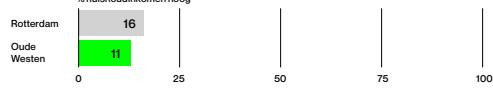
De grootste groep inwoners in Kralingen Oost is autochtoon (66%).

Oude Westen (Centrum)

Huishoudinkomen

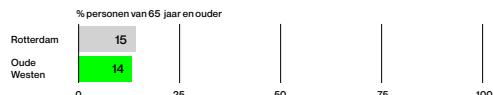
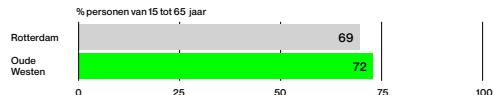

Huishoudinkomen

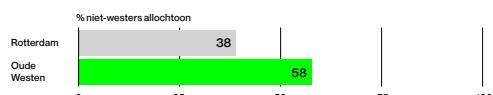
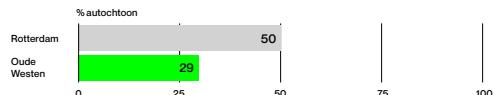
De grootste groep huishoudens in het Oude Westen heeft een laag inkomen (65%).

Leeftijdsklasse

De grootste groep inwoners in het Oude Westen is 15 tot 65 jaar (72%).

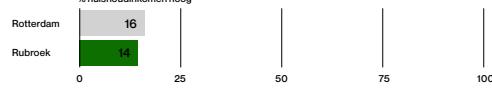
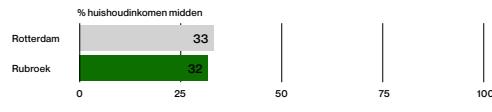
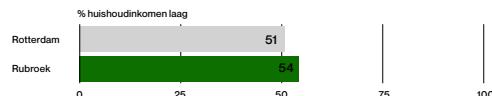
Etniciteit

De grootste groep inwoners in het Oude Westen is niet-Westers allochtoon (58%).

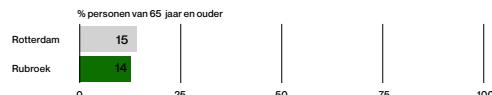
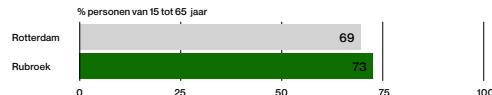
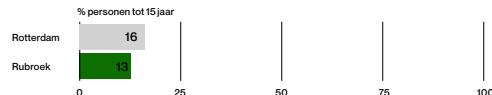
Rubroek (Kralingen-Crooswijk)

Huishoudinkomen

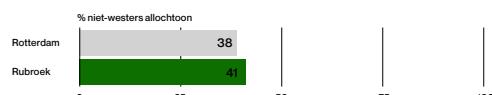
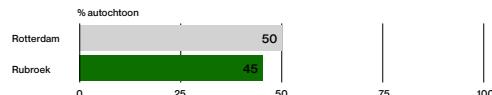
De grootste groep huishoudens in Rubroek heeft een laag inkomen (54%).

Leeftijdsklasse

De grootste groep inwoners in Rubroek is 15 tot 65 jaar (73%).

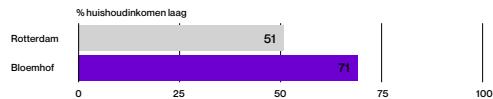
Etniciteit

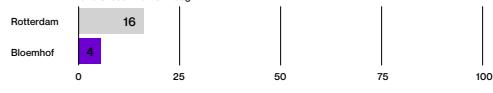
De grootste groepen inwoners in Rubroek zijn autochtoon (45%) of niet-Westers allochtoon (41%).

Bloemhof (Feijenoord)

Huishoudinkomen

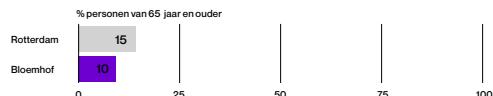
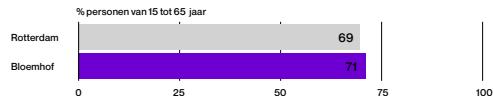
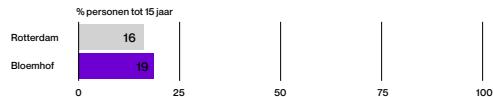

% huishoudinkomen midden

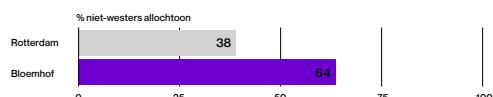
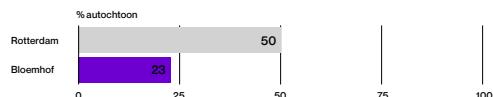
De grootste groep huishoudens in de Bloemhof heeft een laag inkomen (71%).

Leeftijdsklasse

De grootste groep inwoners in de Bloemhof is 15 tot 65 jaar (71%).

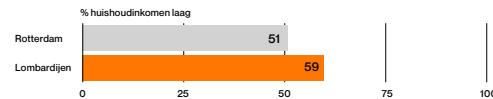
Etniciteit

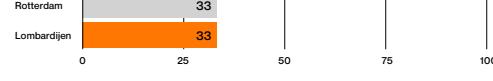
De grootste groep inwoners in de Bloemhof is niet-Westers allochtoon (64%).

Lombardijen (IJsselmonde)

Huishoudinkomen

% huishoudinkomen midden

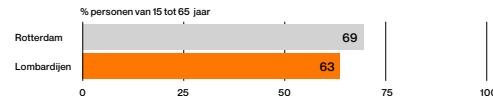

% huishoudinkomen hoog

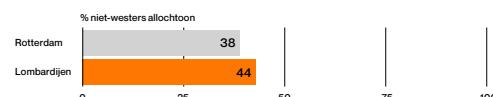
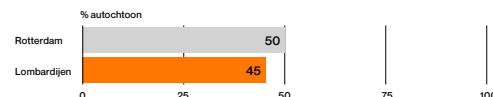
De grootste groep huishoudens in Lombardijen heeft een laag (59%) tot gemiddeld (33%) inkomen.

Leeftijdsklasse

De grootste groep inwoners in Lombardijen is 15 tot 65 jaar (63%).

Etniciteit

De grootste groepen inwoners in Lombardijen zijn autochthon (45%) of niet-Westers allochtoon (44%).

Bronnenlijst

De Meyer, Gust. *Populaire Cultuur*. Garant. (1995).

De Meyer, Gust. *Zin van de onzin: de cultuur van de slechte smaak*. Linkeroevers Uitgevers Nv, 1994.

De Meyer, Gust. *Cultuur met een kleine c.* 2004. p. 330. Uitgeverij Acco.

Duyvendak, Jan Willem en Hurenkamp, Menno. *Kiezen Voor De Kudde: Lichte Gemeenschappen En De Nieuwe Meerderheid*. Van Gennep, 2004.

Eco, U. *De structuur van de slechte smaak. Essays*. (1988). Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker.

Henstra, Bert (regie, producent). Carmiggelt, Simon (scenario, voice-over). Koolhaas, Anton (scenario). *Alleman*. (1963).

Hulsman, Bernard en Kramer, Luuk. *Het rijtjes huis: De geschiedenis van een oer-Hollands fenomeen*. (2013). Nieuw Amsterdam.

Peeters-Bijlsma, Mira. *Migrantenstudies*, 2006, jaargang 22, nummer 2, pp. 69-85 "Grote ramen zonder gordijnen": Nederland door de ogen van Duitse immigranten.

Rozin, Paul. *Social Psychology and Science: Some Lessons From Solomon Asch*. Personality and Social Psychology Review, vol. 5, no. 1, Feb. 2001, pp. 2-14.

Smidt, Esther. *Ben jij ook zo'n schaap*. Esta, nummer 24. 2012.

Schoonenboom, Merlijn. *De Nimf En De Bunny: De Wonderbaarlijke Reis Van Een Schilderij Van Kunst Naar Kitsch En Weer Terug*. Uitgeverij Atlas Contact, 2015.

Storey, John. Cultural theory and popular culture: An introduction. p. 4-10. (2006). Harlow: Pearson Education/ Prentice Hall.

Wijzenbeek - Olthuis, Thera. *Ons soort mensen: Levensstijlen in Nederland*. 1997. Hoofdstuk: *De sociale geschiedenis van het gordijn*. pg. 76-92.

Gemeente Rotterdam. Het Wijkprofiel. Geraadpleegd op 22 mei 2019: <https://wijkprofiel.rotterdam.nl/>

Hoexum, Pieter. *Een kleine filosofie van het rijtjeshuis*. De Trouw. (2010). Geraadpleegd op 29 april: <https://www.trouw.nl/home/een-kleine-filosofie-van-het-rijtjeshuis-a00ea07ee/>

Duits, Linda, Thèmer Abou Rayan, Cem Gömüsay & Pauline van Romondt. *Visual Cultural studies: de wetenschappelijke studie van populaire cultuur*. (2009). Universiteit van Amsterdam. geraadpleegd op 14 mei 2019: <https://www.dieonderzoek.nl/wp-content/uploads/2012/10/Cultural-studies.pdf>

Van der Ham, Boris. *Calvinisme beperkt vrije keuze en zelfbeschikking*. NRC Handelsblad. 15 januari 2019. Geraadpleegd op 2 juni 2019: <https://www.nrc.nl/nieuws/2009/01/15/calvinisme-beperkt-vrije-keuze-en-zelfbeschikking-11669025-a1365287>

Broekhoven, Sabine. *De Wederopbouw: architectuur en stedenbouw*. (n.d.). Geraadpleegd op: 23 mei 2019: <https://geschiedenisvanzuidholland.nl/verhalen/de-wederopbouw-architectuur-en-stedenbouw>

Broers, Arjan. *Biecht van een kitsch-liefhebber*. De Trouw. (1995). geraadpleegd op 29 april 2019: <https://www.trouw.nl/cultuur/biecht-van-een-kitsch-liefhebber-a4620acf/>

Centraal Bureau statistiek. *WoonOnderzoek Nederland*. 2015. Geraadpleegd op 23 mei 2019: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2016/14/vier-op-de-tien-huishoudens-wonen-in-een-rijtjeshuis>

Databank Gemeente Rotterdam. *Rotterdam in Cijfers*. Geraadpleegd op 23 mei 2019: <https://rotterdam.buurtmonitor.nl/jive>

Een Vandaag. *Rotterdam in cijfers*. 2017. Geraadpleegd op 23 mei 2019: <https://eenvandaag.avrotros.nl/item/rotterdam-in-cijfers/>

Geske, Colleen. *Stuff Dutch People Like: NO. 8: Not Owning Curtains*. 2010. Geraadpleegd op 20 mei 2019: <https://stuffdutchpeoplelike.com/2010/11/24/no-8-not-owning-curtains/>

19 Quest. *Waar en wanneer is de tuinkabouter uitgevonden*. 2015. Geraadpleegd op 3 juni 2019: <https://www.quest.nl/maatschappij/geschiedenis/a25641078/uitvinding-tuinkabouter/>

Remijnsen, Sven. *Gluren bij de buren: woonkamer is net een etalage*. 2018. *Algemeen Dagblad*. geraadpleegd op 15 mei: <https://www.ad.nl/wonen/gluren-bij-de-buren-woonkamer-is-net-een-etalage-a626c006/>

Van der Ham, Boris. *Calvinisme beperkt vrije keuze en zelfbeschikking*. NRC Handelsblad. 15 januari 2019. Geraadpleegd op 2 juni 2019: <https://www.nrc.nl/nieuws/2009/01/15/calvinisme-beperkt-vrije-keuze-en-zelfbeschikking-11669025-a1365287>

Westerlaken, Nell. *Als ze maar wit zijn*. de Volkskrant. 6 november 1999. geraadpleegd op 16 mei 2019: <https://www.volkskrant.nl/de-gids/als-ze-maar-wit-zijn-b004c22e/>

De cijfers op het gebied van huishoudinkomen zijn afkomstig uit: Regionaal Inkomensoronderzoek (RIO;CBS); bewerking OBI (2018).

De cijfers op het gebied van etniciteit en leeftijdsklasse zijn afkomstig uit: Gemeentelijke Basisadministratie (GBA); bewerking OBI (2018).

De cijfers op gebied van woningtypes zijn afkomstig uit: WoningBevolkingsOnderzoeksBestand (WBOB) 2017.

